

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Niels Øllgård Kampmann

CHRISTIAN KAMPMANN

Om min far

NIELS ØLLGÅRD
KAMPMANN

1853-1910

K Ø B E N H A V N

Det Berlingske Bogtrykkeri

1956

ET PAR MIL vesten for Århus ligger der en gammel proprietærgård med en vandmølle. Den hedder Tarskov Mølle. I gamle dage var vandmøllen det vigtigste; den sløje jord skøttede man ikke om. Det ændredes af min oldefar. Han var landmand, havde været forpagter på Lykesholm på Djursland og senere på Dronningborg ved Randers. Han købte Tarskov Mølle og satte efterhånden skik på den magre jord. Møllen var der, med sit møllehjul og mølledammen; åen løb videre, når vandet havde drejet det store hjul. Men den lange bindingsværks-våning, med kostald, hestestald, lader og vognporte, som nu, sammen med møllehjulet, giver gården sin karakter, den var han nok mester for. Sådan så det ikke ud da han kom og jorden knap nok blev dyrket.

Han hed Thomas Schmidt, ældste søn af Peder Schmidt fra Skjæring Munkegård, som var en søn af smed Rasmusen på Åkjær (syd for Odder), taget under vingerne, efter moderens tidlige død, af herskabet, justitsrådinde Lassen. Hun gav ham navnet Schmidt og da han blev voksen hjalp hun ham så han kunde købe Skjæring Munkegård. (Den kostede 14.500 rigsdaler.) Han er stamfader til alle de Schmidt'er vi kom i familie med da bedstefar, pastor Kamp-

mann, giftede sig med Hanne Schmidt fra Tarskov Mølle. Her afbildes en silhouet af den gamle herre fra Skjæring Munkegård med sin krumme næse og merskumpibe. Den er taget fra den Secher'ske stamtavle.

Peder Schmidt til Skjæring Munkegård

Mens Thomas Schmidt var forpagter på Dronningborg giftede han sig med sin kusine Bolette Mønsted (faster til Otto Mønsted med margarinen). Hun fulgte ham til Tarskov Mølle, med deres tre børn, sled trofast med ham for

at få skik på gården og døde 48 år gammel, i 1846, mor til ni børn. Hanne var den ældste, 22 år, Thomas den yngste, 4 år.

I 1843 var min bedstefar, Christian Peter Georg Kampmann, som 27-årig teologisk kandidat blevet kapellan hos præsten i den nærliggende landsby som hed Harlev. De var måske så småt begyndt at interessere sig for hinanden, han og Hanne, inden moderen døde. Nu fik hun andet at tænke på; hun måtte træde i moderens sted, passe husholdningen og de mange små søskende. Kapellanden stirrede længselsfuld efter de store lindetræer nede ved møllen. Man så dem tydeligt fra præstegårdshaven i Harlev. Det var akavet at pigen havde så travlt og altid var omgivet af alle de rollinger.

Han friede til hende per brev.

Hanne stod ved vaskebaljen da posten kom. Hun stak brevet ind bag forklædet og ventede med at læse det til om aftenen.

Han fik hendes ja-ord, og nu skal vi høre lidt om det unge par og deres ægteskab.

EN DEJLIG sommerdag i 1849, i juli måned, fejrede Thomas Schmidt på Tarskov Mølle sin datter Hannes bryllup med den unge pastor Kampmann. Efter fem år som kapellan hos præsten i Harlev var han 1848 blevet sognepræst i Sejling, nogle mil derfra, i nærheden af Silkeborg, og nu var han kommet for at hente sin brud.

Danmark var i krig og fjenden havde besat Jylland. Men et pas gav brudeparret ret til at køre uhindret hjem. Passet

blev der ikke brug for. Efter slaget ved Fredericia, to dage før brylluppet, var de tyske tropper trukket væk. Vi, der har oplevet glædesrusen over tyskernes kapitulation den 4. maj 1945, kan forestille os det unge pars lykke og glade brudfærd den dejlige sommeraften, uden ubehagelige fjenders dominerende visitationer, på det fremmede sprog.

En herlig indledning til et langt og lykkeligt ægteskab, velsignet efterhånden med en flok sunde levedygtige børn.

De fik først to småpiger i 1850 og 1852, og i 1853 kom min far til verden. Atter fik de en søn i 1855, og sidst på året 1855 forflyttedes bedstefar til Ebeltoft. Det var skik og brug i de dage at præsten selv dyrkede præstegårdsjorden. Det gav underskud i Sejling og ligesådan i Ebeltoft.

Tålmodigt sled han i det i 8 år i Ebeltoft, alt imens børneflokkene voksede.

Det er svært, små hundrede år senere, at vide hvad der foregik i de kære menneskers hjerter når de bestemte hvad deres nyfødte børn skulde hedde.

Bitre minder havde de begge hjemmefra. Hans far og hendes mor døde i ung alder. Mon de ikke følte at de satte de døde et minde og viste de overlevende forældre en kærlighedsgerning ved at opkalde børnene efter dem.

De kaldte deres førstefødte datter Bolette efter Hannes mor som døde så sørgeligt på Tarskov Mølle for fire år siden. Den næste arvede farmoderens navn Christiane og hendes ringe statur. Den lille frue fra Sneumgård tilbragte sine sidste år hos sin yngste datter Nielsine Rahr, som hun i sin tid holdt over dåben samme dag hendes mand blev begravet.

*Niels Øllgård Kampmann (1786-1828)
og Ane Christiane Hedvig, f. Jessen (1784-1854)*

Så kom drengen i 1853 og der gik mange tanker til Sneumgård. Sørgeligt at mindes den stakkels far, kun 42 da han døde, efter en kummerlig tilværelse. Høj, smuk mand, afholdt af slægt og venner men svagelig og plaget af næringsssorger. Sneumgård overtog han, alt for dyrt, efter sin fars død. Modgangstider kom, og skønt han forlod denne verden i sikker tro på løn for lidelser i den næste, var hans tidlige død et smerteligt tab for hans børn og hans trofaste lille Christiane. – Ham blev min far opkaldt efter. På silhouetten ser vi parret, den høje statelige mand og hun, kun en lille dame.

Den næste søn fik navnet Thomas Schmidt Kampmann efter Hannes far. Han var stadig i live, den gamle, og fulgte Hanne og hendes børn med kærlighed til han døde i sit 83. år. Som ældre havde han afstået Tarskov Mølle til to sønner og tilbragte sin alderdom på Sølyst, en yndig lille gård ved Brabrand sø, en halv mils vej uden for Århus, kærligt passet af to ugifte døtre, Sofie og Kirstine.

Nu var alle fire forældre opkaldt. Hvad skulde næste dreng hedde? Atter går blikket tilbage til Sneumgård, til den for tidligt døde Niels Øllgård Kampmanns far, herremanden Hack Kampmann, sønnesønnen, den unge Ebeltoft-præsts stolthed. Vi, hans mere kyniske efterkommere, smiler når vi tænker på den frække unge landstryger, præstesønnen fra Skæve, som på vej til Hamborg med en drift stude tog ind på herregården Sneumgård, tørrede tårerne af den sørgende enkes kind, den flotte unge mand, og bragte hende i velsignede omstændigheder. Han blev

hos hende, giftede sig med hende, overtog den døde herremand Niels Øllgårds plads og blev ejer af Sneumgård med fæstegods og herskabshus i Varde.

Efter ham opkaldte de deres femte barn.

Nu bad de Vorherre lade dem slippe for flere børn. Da bønnen ikke hjalp, døbte de det sjette barn og kaldte ham med faderens og moderens navne Christian Johannes. Som en afslutning.

Flere år efter blev dog Hannes snørliv igen for stramt, men da de gav det lille nytårsbarn moderens navn alene, Johanne Margrete Marie, bønhörtes de til syvende og sidst, og det var slut med børnefødslerne.

I 1863 blev bedstefar kaldet til præst i Hjørring og i december drog han af sted med kone og syv børn. Mange mil at køre med indbo og urolige småbørn.

Rastet blev der undervejs. Først hos Hannes farbror, en anden af sønnerne fra Skjæring Munkegård, Rasmus Schmidt på Møllerup. Han var enkemand og havde forkælet Hannes børn, når de kom på besøg fra Ebeltoft. Min far kunde huske at de fik lov at lege cirkus med rigtige heste og at den rare onkel var ked af det når de rejste hjem igen. Han solgte Møllerup samme år Hanne drog til Hjørring med sin flok, men de nåede dog vistnok at bede hos ham på den lange rejse, inden han forlod Møllerup og overtog Edelsgave ved Skanderborg.

I Randers tog de ind hos bedstefars ældre bror, herredsfoged Hack Kampmann, den højtansete embedsmand, medlem af folketing og rigsråd.

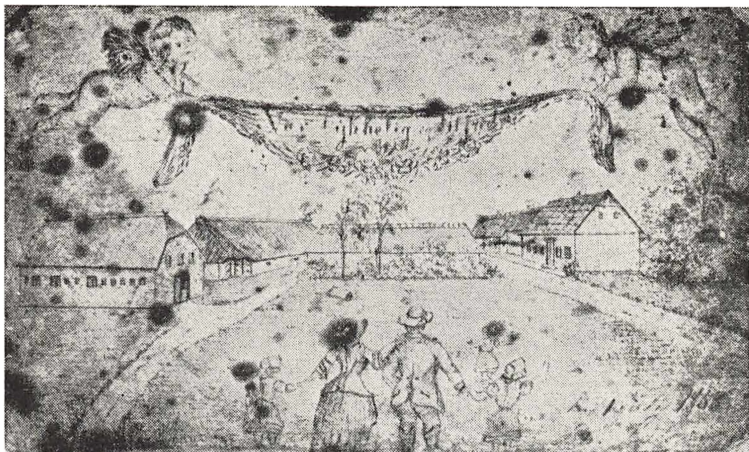
Den sidste lange tur, fra Randers til Hjørring, kunde ikke tages i eet tag, men landets gode præstegårde stod gæstfrit åbne for vejfarende kolleger.

I orden kom man i Hjørring, og hurtigt efter ankomsten fik bedstefar embedet som provst i Vennebjerg herred at passe foruden præstegerningen.

VED KRIGENS udbrud i 1864 oversvømmedes Jylland atter af tyske soldater. Vest for Hjørring lå fiskerlejet Lønstrup i en dalslugt ude ved Vesterhavet, helt skjult, selv for spejdende øjne fra kæmpehøjen ved Vennebjerg Kirke. Præstens køreheste blev sendt derud; dér kunde de vel være i fred for tyskerne.

I de samme dage blev to elleve-årige småpiger, tvillingerne Abelone og Christine Lassen, sat på post uden for deres hjem, gården Bollehede nord for Frederikshavn. De skulde holde udkik og straks give faderen besked, hvis der viste sig tyske soldater. Det var uhyggeligt at stå på vagt og spejde ud over det åbne land. De små piger fik en skræk i livet som de aldrig forvandt. Det var ikke så slemt for børnene inde i præstegården i Hjørring. De var i sikker varetægt, de mindre i uvidenhed om de frygtede begivenheder.

Hvor højt trængte tyskerne op i Jylland i 1864? Horsens var ihvertfald besat og ansete borgere sat fast som gidsler. En af disse bad sig fri for at se til sin kone som ventede en lykkelig begivenhed. En lille pige blev født, Ulla Stallknecht, min tilkommende svigermor. Hun døde i 1953, i

Bollebede 1858. De to små tvillinger med deres forældre

sit halvfemsindstyvende år, oldemor til mine syv børnebørn.

Jeg ved ikke om tyskerne trængte helt op i Vendsyssel. Om de små piger fik øje på soldaternes støvskyer i det fjerne og skrækslagne styrtede ind og råbte: Far, far, tyskerne kommer! Og om stafetter kravlede op på det høje Vennebjerg og, med hånd skyggende for øjnene, spejdende til alle sider, blev så betaget af det dejlige land med alle de mange spredte bøndergårde, helt ned til Børglum, at de overså det godt skjulte Lønstrup.

DE TO krigsbegivenheder og vort sørgelige nederlag i 1864 gjorde et dybt indtryk på provsten. Han blev en

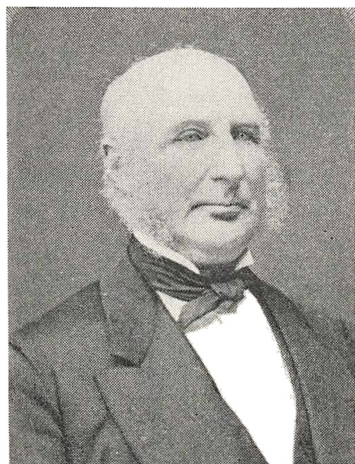

Abelone og Christine. 1866

varm konservativ fædrelandsven. Han forstod sin nye konges valgprog: Med Gud for ære og ret, og selv levede han under devisen: Gud, konge og fædreland.

Han var ingensinde aktiv politiker, men han deltog i grundlovsfesterne og var rasende hvis en af de grimme venstremænd vovede at beholde hatten på når de ni hurraer lød for Christian IX.

Den lille Abelone, som skulde passe på tyskerne, blev snart en god bekendt i præstegården.

Laurits Lassen til Fuglsig

Tante Hanne

Da hun skulde i skole, kom hun til Fuglsig, en dejlig herregård lige uden for Hjørring, med riddersal med vægmalerier, og park med voldgrave. Den ejedes af hendes morbror, den herlige Laurits Lassen med sin store næse, tykke mave og gode humør, gift med den jomfrunalske og generte, men rare tante Hanne. De havde ingen børn og tog sig af Abelone, som blev hos dem fra skolealderen og indtil hun blev gift med min far, provstens ældste søn, ham der var født i Sejling i 1853, og altså, ligesom Abelone, var 11 år da tyskerne overfaldt Danmark. (Det var dog først i 1880 de blev gift, da de var 27 år gamle. Ingen drømte om det i 1864, endsige at de skulde sætte børn i verden som skulde opleve endnu en tysk besættelse – fra

9. april 1940 til 5. maj 1945. Godt at den lille Abelone ikke oplevede den forsmædelse. Hun kunde ikke døje tyskere).

BØRNENE i præstegården levede et lykkeligt barndomsliv.

Fotografiet af den lykkelige familie er taget nogle år efter flytningen til Hjørring.

Bolette er blevet en voksen ung dame. Christiane må også have overstået konfirmationen og være indtrådt i de voksnes rækker, indsnøret, som vi ser, i korsettets fiskebensstativ. Det er mærkeligt at se de små drenge i lange bukser og jakke.

Al den krigstummel forældrene to gange havde været igennem gjorde nok at de ikke var så strenge mod børnene. Herregud, de spilopper og gale streger de kunde finde på var jo uskyldige og ikke noget at tage højtideligt. Deres mor som nu var en lille tykmavet kone efter de mange børnefødsler kunde godt blive gal i hovedet og springe ud på Axeltorvet og lange en af drengene en lussing.

Faderen var temperamentsfuld men kærlig og forstående over for børnene, ingen hersen og kommanderen. Børnene elskede ham, og hvad enten drengene i kådhed stak ild på en lille granplantage eller vinterdage med dyb sne aftog folks gadedøre og anbragte dem oven på skorstenen på de lave, snedækkede huse, fik de kun milde bebrejdelser og hurtig tilgivelse.

Hans religiøsitet grundfæstedes i dem på livstid.

*Den lykkelige familie, 1871. Christian og Tylle, de to små, ved forældrenes side.
Christiane, Thomas, Bolette, Niels og Hack i anden række.*

MAN SIGER at een time for et barn er lige så lang som en dag for en voksen.

En skoletime måske, især i gamle dage da skolegang var så kedsommelig. Terpet blev der, men store resultater nåedes! Far fortalte senere, så spøgefuldt, om den ved skoleundervisningen opnåede færdighed i at tale fremmede sprog. Han lærte at sige: "Ich kann nicht Deutsch spre-

Præstegården, set vestfra

chen”, “I cannot speak English” og “Je ne peut pas parler français”. Parat til at drage ud i den store verden!

De få år Niels levede så ubekymret i Hjørring præstegård, før han blev konfirmeret og sendt i handelslære hos onkel Rahr i Århus, var dog vistnok som et kort lysglimt i sammenligning med læretidens langsomt glidende, onde år, i indespærring, ene og forladt, plaget af længsel efter hjemmet.

Kummerlige breve, fyldt med drengens ubehjælpsomt formede nødskrig om at blive fri og få lov at komme tilbage til Hjørring, forblev ubønhørt. (De blev opbevaret,

Præstegården, set fra Axeltorv

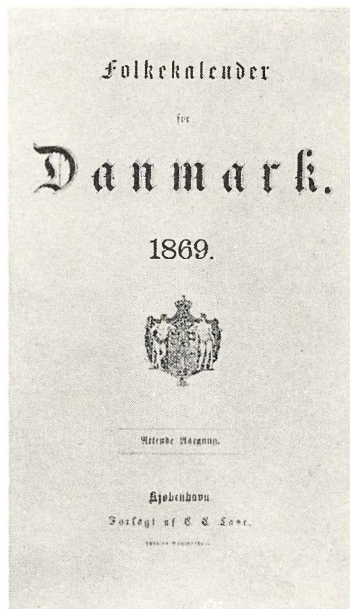
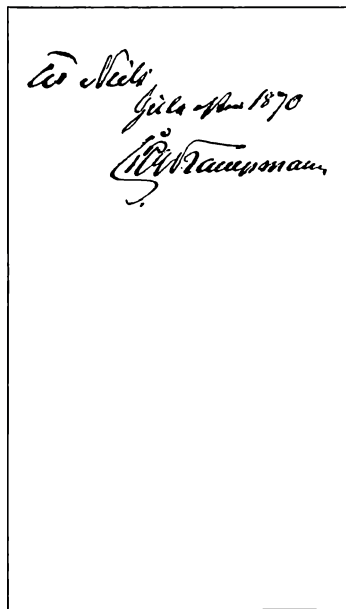
disse breve, og skulde gå i arv til mig. Blev dog brændt af den kærlige gamle faster, inden hun døde. Hun sagde det til mig; hun nænnede ikke at lade mig læse dem.)

Pligten byder at man bærer sit kors. Livet er strengt og det nytter ikke at være blødsøden over for dets alvor. Det var parolen. Var det den formaning man skrev til den sølle dreng?

Breve fra hjemmet, fra de strenge år, fandtes ikke i efterladenskaberne efter hans død. Derimod en laset kalender:

“Til Niels, juleaften 1870. C. P. G. Kampmann”.

Kalenderen var fra 1869 – en brugt kalender! Nogle fortællinger bag i bogen kunde han læse i ledige stunder. Og glæde sig over faderens flotte navnetræk. Men “Glædelig

jul” eller “Kærlige hilsener fra din far” – det behøvedes ikke. Niels vidste godt at det lå bag ved gaven. Han gemte den som et dyrebart klenodie.

Godt at se at en gammel brugt kalender er julegave nok til trøst og glæde.

Edw. F. Rahr (min fars principal)

Tante Nielsine

Livligt fortalte Niels senere hen om det Rahr'ske slaveri. Arbejdstiden var fra man stod op til man gik i seng, søgn og hellig. At få fri, så han kunde komme ud og blive lidt forkælet af de søde mostre og den rare gamle bedstefar på Sølyst, var der kun tale om hver tredje søndag eftermiddag og kun med en plausibel forklaring af hvad friheden skulde bruges til. De unge kunde let komme til noget dårligt hvis de blev sluppet løs på egen hånd.

Han sov i et lille kammer i sidefløjen. Det var så lille at han måtte stå op i sengen hvis døren skulde lukkes helt op. Varme var der ikke, men det var også lige meget; han var der kun når han sov. Lidt lunhed opnåedes når der var selskab og gæsterne benyttede et das hvis væg stødte op til

Den lille lærling. 1868

hans kammer. (Det gav anledning til megen munterhed, når han senere hen i livet spøgefuldt omtalte denne opvarmningsmetode). Han fik sin middagsmad ved onklens og tantens bord. Børnene fik ikke lov til at gøre ret meget vrøvl ved bordet, de opdroges strengt med prygl og straf. Onklen gjorde sig hurtigt færdig med maden, rejste sig og gik hen og åbnede et skab på væggen. En prop taget af en flaske, et glas fyldt og et lydeligt ah! forkyndte at onklen var styrket og næret.

Hvad selve arbejdet bestod i, det talte Niels ikke meget om. Men vi har fotografiet fra 1868 af den lille 15-årige med skødskind og stråhat og en jernplade i hånden. Afvekslende kontor- og lagerarbejde var den sædvanlige lærlingeuddannelse. Sådan var det altså også for ham.

I byen sendtes han vel med varer på en trækvogn og lærte gaderne at kende.

ÅRHUS var så småt ved at vågne af sin middelaldersøvn. De store købmandsgårde begyndte at stå tomme. Bønderne kom ikke mere til bys med fulde læs for at slå en handel af med købmanden. Jernbanen var åbnet og en landhandlerstand ved jernbanestationerne betjente landboerne. Købmændene i Århus blev grosserere. Sejlskibsfarten med korn til Norge gik på hæld. En ny havn var bygget. Dampskibe bragte passagerer fra København, ja der var endog trafik til England. Endnu dog livlige torvedage med bønderkoner der falbød deres produkter for borgermadamerne. Og når der var hestemarked spærredes al anden trafik mens hestene travedes op og ned i gaderne under råb og piskesmæld.

I slutningen af tresserne var Århus en by på 7-8000 indbyggere. Med havn og bane begyndte et nyt liv, og i løbet af halvfjerdserne overfløjedes de to konkurrenter, Odense og Ålborg. Århus har holdt stillingen som landets største købstad lige siden.

DEN LILLE Niels fik efterhånden bugt med hjemveen og efter læretiden og soldatertjenesten fik han plads i Århus igen, som kommis hos Boye & Watt der blandt andre varer

Kommiss'en. 1875

optog handel med de nymodens kul som indforskrevet i skibsladninger fra England og Skotland.

I 1878 fyldte han 25 år og løste købmandsborgerskab, slog sig sammen med barndomsvennen Michael Møller fra Hjørring, og de to nedsatte sig som købmænd i Århus. I Skolegade, nær ved domkirken, lejede de en lille butik til kontor, og på bagpladsen ned mod havnen oplagrede de deres varer. De prøvede sig frem, bygningsartikler og mange mærkelige ting. Det blev kullene der slog igennem,

men endnu mange år efter, da de flyttede ind i deres nye gård, maledes på det fine plankeværk, mod gaden med det mærkelige navn Spanien, den lange remse: Kul, Koks, Glasserede Rør, Cement, Gullandske Fliser, Ildfaste Sten, Tagpap, Asfalt og Creosot-Olie.

Uden penge kan man ikke drive handel. De to unge købmænd havde velstående forældre i ryggen. Provsten sad nu i et godt embede med solide indtægter. Møllers far drev en forsigtig købmandsforretning i Hjørring. Hver af kompagnonerne præsterede 1200 kroner, forældrenes hjælp til det unge foretagende.

De blev hurtigt klar over at de 2400 kr. ikke slog til; der måtte skaffes større arbejdskapital.

En jævnaldrende ungersvend, præstesønnen Anton C. Herskind, havde også nedsat sig som købmand i Århus, med forretningslokale i Rosensgade, omme på den anden side af domkirken. Foreløbig handlede han med tomme tønder og så sig om efter noget bedre. Vore to kapital-søgende "grosserere" fra Skolegade blev opmærksomme på ham da han giftede sig med en plejedatter af den rige etatsrådinde Elmqvist, ejer af Aarhus Stiftstidende. Der taltes meget om det celebre bryllup, nysgerrige havde stormet domkirken for at se den yndige brud. Den lykkelige brudgom lod sig let overtale til at forlade Rosensgade og de tomme tønder og flytte hen i Skolegade. Således kom det landskendte firma Kampmann, Møller & Herskind til verden. (Mange år senere, efter fars død, da min lille søster Dit blev gift med Poul Wiedemann, tog Pouls

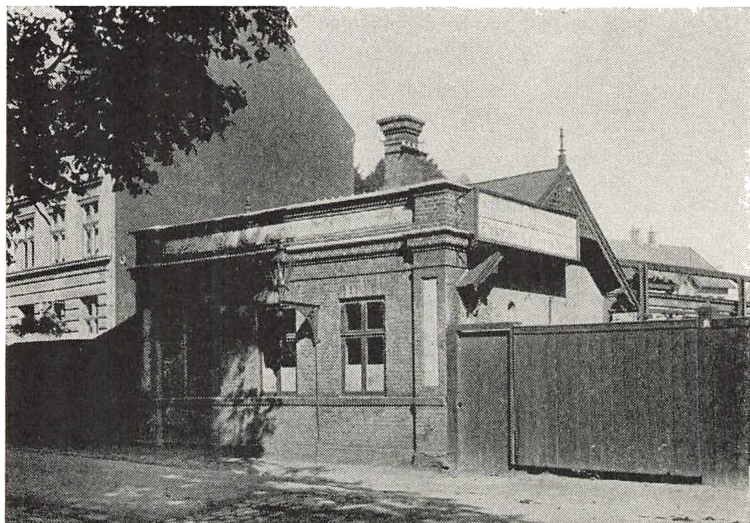
far, den fāmælte pølsefabrikant, ordet ved bryllupsfrokosten på Den kongelige Skydebane og sagde: “Navnet Kampmann har en god klang, særlig i Jylland”.)

Den nyetablerede købmand N. Ø. Kampmann

Den forøgede kapital bestod i en bankkredit på 12.000 kr., som etatsrådinden kautionerede for.

Pengene hjalp dem over begyndervanskelighederne, og forholdene på Skolegade blev snart for små. De fandt en dejlig plads bag købmand Rosenstands smukke, toetages

Kontoret i Sønder Allé (efter at Frich's overtog det)

hus på Søndergade, det sidste hus på højre hånd inden man drejede op ad Sønder Allé. Der var en smuk forhave langs sidehuset mod Sønder Allé, men hele bagpladsen, husets tidligere store frugthave, blev lavet om til kulgård, og kontor indrettedes i et passende lille hus mod Sønder Allé, vis à vis "Demokraten"s ny trykkeri og indgangen til kirkegården.

Sønder Allé var byens gamle grænse mod syd. Kun kirkegården lå udenfor. Efter banegårdens bygning var den nye gade ned til banen, Ryesgade, påbegyndt og Banegårdsvej gik sønden om kirkegården op til Frederiksgade,

hovedgaden sydfra til byens centrum. På Sønder Allé var der endnu god plads. Foruden Rosenstands baghave lejedes også hjørnet af Ryesgade, skrås overfor, til de pladskrævende, glaserede rør, og da de blev smidt ud derfra, fordi Ryesgade nr. 1 skulde bebygges, rykkede de vestpå ned ad Sønder Allé, ned mod åen, med deres saltglaserede rør. Der var ingen der dengang tænkte på bibliotek og tinghus.

HVORNÅR det nu end var at de rykkede fra Skolegade til Sønder Allé så varede det ikke mere end to år efter etableringen før min far fandt det forsvarligt at sætte bo. Fra drengetiden og småferierne sidenhen derhjemme i Hjørring var den lille Abelone blevet hans udkårne. Hun blev også efterhånden betaget af den travle unge helt og følte sin lykke gjort, da hun modtog et frierbrev fra ham. De forlovedes første møde blev sat i scene af Niels. Abelone skulde opholde sig alene på hans søsters værelse i præstegården når Niels kom fra jernbanen. Ingen måtte være i vejen for ham eller tage imod ham. Han vilde ikke se nogen før han havde kastet sig i sin elskedes arme.

Da bryllupsdagen endelig kom blev de viet af provsten i kirken i Hjørring og festen blev holdt i Abelones hjem på Fuglsig. Hendes morbror og plejefar, den djærve og brede onkel, Laurits Lassen, holdt festtalen, mens tante Hanne, spinkel som en pebermø, forlegent og velvilligt gned sine hænder. Det gik livligt til med mad og drikke, men Niels' søstre var noget fornærmede over deres fætter Christian

Rahrs opførsel da de kørte hjem til Hjørring i den lukkede vogn sent på natten. Han havde fået for meget ispunche og kastede op – ned ad deres fine bryllupskjoler.

Den udkårne Abelone

Niels og Abelone havde med længsel set hen til denne dag og de nød deres unge lykke i en toværelses lejlighed i det nederste, første hus på Banegårdsvej, med herlig udsigt til Mols, tværs over by og bane, havn og hav.

Brudeparret med søskende – og sætter Christian Rahr (med høj hat)

Meget alene blev dog den lille Abelone. Helten rev sig ved daggry ud af de kærlige favntag. For pligten måtte omhed vige.

Dér så jeg – deres førstefødte – dagens lys.

“På spisebordet!” plejede far muntert at mindes. Mor var så lille og spinkel at det kneb at få fyren ud. Far måtte hale i hendes skuldre, doktoren i ungen. Ud kom han.

Som adspredelse i hverdagens ensformighed morede det den unge husmor at flytte rundt med møblerne, og fra den ene lejlighed til den anden. Hurtigt fra Banegårdsvej til Ryesgade 11. Der blev Hack født. Efter et kort ophold på villa “Enrum” i Høegh-Guldbergs Gade, hvor først jeg og så mor fik skarlagensfeber, rykkede vi tilbage til Ryesgade. Nummer tre, skrås over for kontoret i Sønder Allé. Sådan blev det ved.

Hun savnede Vendsyssels muntre herregårdsliv. En skat af minder lå dybt begravet i hendes sind. Da hun blev en gammel kone øste hun, utrættelige beretter, af sin kilde af eventyrlige hændelser og mærkelige, blodrige herremænds færden og bedrifter.

Nu levede hun i den fremmede by, ukendt og uden for det gode selskabs småborgerlige finhed. Hun havde nok at gøre med at føde sin mands børn og få dem passet, sørge for sit hus og for et hvilested for den hårdt arbejdende mand, hvor han kunde slappe af og genvinde kræfter i hendes bløde arme. Hun havde ikke tid til at tænke på fine bekendtskaber; han slet ingen trang til det. Som erstatning for den savnede omgang med mærkelige og mor-

somme mennesker flyttede hun altså rundt med sine møbler og rundt med sine hjem. På den måde fik hun nye indtryk.

Ham var det lige meget hvor sofaen stod og hvor han boede. Forretningen var nummer et.

DET DAGLIGE arbejde deltes mellem kompagnonerne. Kampmann praktikereren, Møller teoretikereren, Herskind ræsonnøeren. Der bødes dem gode muligheder.

Kulhandelen beherskedes af to ansete og velfurnerede mænd, Rudolf Wulff og Hans Broge. Boye & Watt gled hurtigt ud af billedet, de gik fallit en skønne dag. Far's gamle principal og onkel, Edw. F. Rahr, blev jaloux over nevøens fremgang og måtte også prøve på at handle med kul. Det gik ikke. Han holdt hurtigt op med de narrestreger.

Rudolf Wulff var leverandør til de århusianske industrier. Handlede også med petroleum og fik mer og mer interesse for denne gren af virksomheden. Han var medstifter af Det danske Petroleumsselskab, blev en meget velstående mand og lod sig i kulafdelingen nøje med at betjene sine industrikunder. De var urørlige, indtil videre.

Hans Broge, den berømte Kong Hans, storkøbmand i korn, smør, mel og alt godt i landbrugsvarer, solgte også kul. Han handlede med landkøbmændene. Interesserede sig desuden for byens anliggender, med gode råd og store tilskud når store ting skulde ordnes. Den brede gestus kunde give tømmermænd så der efter de kække bedrifter

måtte spares i husholdningen, eftermiddagskaffen stryges, Stiftstidende siges af. – Han havde nok om ørerne.

De to store konkurrenter lagde ikke mærke til at der dukkede en ny forbruger op: mejeriet. Landbruget blev lagt om fra korneksport til smøreksport. Herregårdsmørret blev fortrængt af bondesmørret. Man sluttede sig sammen, landsby efter landsby. Hver landsby skulde have sit mejeri. Det minder om landsbyernes kirkebyggeri i det 12. århundrede. Martin A. Hansen beskriver i “Orm og Tyr” hvordan de overalt havde travlt med at køre granit hjem, få fat på stenhuggere og bygmestre. Nu var det mejerier det gjaldt; i århundredets sidste decennier rejstes lige så mange mejeriskorstene landet over, som der var kirketårne.

Hvert mejeri brugte kul, og den unge kulhandler fik lov til i fred og ro, uforstyrret af næsvise konkurrenter, at oparbejde en solid og trofast kundekreds.

Forholdene på Sønder Allé blev snart for små. Der var dårligt nok plads til tre principaler på det lille kontor, foruden de få nødvendige kontorister. Far var meget udenørs, men det irriterede ham at han ikke kunde vise sig på kontoret uden at skulle lytte til Herskinds ræsonnementer. Herskind vidste hvordan kunder skulde “tages”, hvordan bedre priser kunde opnås; var på alle måder klogere end de andre. Nøjedes dog med at fortælle dem hvordan de skulde bære sig ad. Andet og mere overkom han ikke.

En skønne dag besluttede fars lille bror Christian at begynde at handle med kul i København. Det var midt i

firserne. Han kom over til Århus og bad sin bror om hjælp. Nu gik forretningen herovre jo strygende, nu kunde de vel nok give ham en håndsrækning. Niels tænkte lidt over sagen og gav til svar: “Penge kan du ikke få, bror, men du kan få Herskind”.

Jeg var en purk på 4–5 år, da jeg en dag så Herskind rode i en skuffe han havde trukket ud af sin pult og stillet på skranken. På mit nysgerrige spørgsmål fik jeg den besked at han var ved at ordne sine papirer; han rejste fra os, han vilde over og hjælpe onkel Christian. Sådan kom firmaet Kampmann & Herskind til verden. Herskinds part af indtægterne i København blev lagt sammen med det de tjente i Århus. Det blev delt af far, Møller og Herskind. En god ordning – og så slap de af med ræsonnøren.

Onkel Christian havde sit hyr med ham i mange år. Når Herskind kom på kontoret op ad formiddagen, forfrisket af en yndig morgenridetur, irriterede det at skulle besvare hans spørgsmål om der var passeret noget af interesse i løbet af morgenstunden (mens onkel Christian havde haft rygende travlt, allerførst, i de tidlige morgentimer, på pladsen og ved havnen og dernæst uafbrudt ophængt i telefonen). Den gode onkels hang til at skælde og smælde, som vi har lidt under, kan vi måske takke Herskind for.

Men i Århus var de af med ham og savnede ham ikke.

KONTORARBEJDET lå ikke let for far, tilsynet med at alt blev “skrevet” og bogført sled på ham, det var fristende at komme væk og køre ud på landet. Kusken fik besked:

“Spænd for den lette vogn i morgen, vi kører ud klokken fem!”

Og hvad enten det var en strålende sommerdag eller en sur og mørk vinterdag satte han sig vel tilpas på kusesædet, havde piben tændt efter sit gode morgenmåltid og kørte med ro i sindet ud ad landevejen med sin gamle hyggelige kusk ved sin side. Stoppede op ved mejerierne de kom forbi. Vittigheder og muntre bemærkninger til de hvidkittede, morgenduelige mejerister som modtog bøndernes mælkespande i den åbne mejeridør. Man fandt ud af hvornår den næste vognladning kul skulde leveres. Måske aflagdes en kort visit hos gårdejeren, mejeribestyrelsens formand; vind og vejr drøftedes, en kostald eller svi-
nesti inspiceredes. Turen kunde godt vare to-tre dage, overnatning i en landsbykro her og der, somme tider herre og kusk i samme seng. Værst for kusken, for herren sov fast efter turen i den friske luft og snorkede umanerligt. På den måde gennemkørtes, i små portioner ad gangen, det store distrikt som efterhånden forsynedes fra Århus. Lystture lige så meget som forretningsture. Han elskede at komme rundt på landet og snakke med alle de gode bekendte; de var glade og forfriskede af hans festlige humør.

Abelone bad om lov, engang, til at komme med ud at køre på en af disse ture.

Efter at han havde snakket med et par af sine mejerister fandt han hende grædende ved sin side. “Men, herregud, lille Abelone, hvad er der i vejen?” “Åh, Niels, så sød er du jo aldrig imod mig.”

Hjemme på kontoret var det altså nu ham og Møller, der skulde deles om arbejdet.

Mens far – så vidt man kan skønne – var bundsober, ædruelig og tungt samvittighedsfuld, samt morgenmand, var Møller, med sin letflydende håndskrift, den selskabelige ungarl som begyndte sent om morgenen og ofte i dagens løb måtte ud at få en lille passiar på Børskafeen eller nyde en bitter efter dampbadet. Hen under aften måtte det forsømte indhentes. Den ulykkelige lærling, som far havde stævnet til at møde på kontoret tidligt om morgenen, måtte nu kopiere breve om aftenen efterhånden som Møller fik dem skrevet, ja til slut af sted på banegården med tungen ud af halsen for at få de sidste breve med nattoget.

Omsider blev Møller gift. Husvarmen virkede på den blufærdige frk. Svendsen. (Svendsens havde til huse i etagen neden under Møllers ungarlehybel.) Hun faldt for hans charme og elegante fuldskæg og indvilligede i at lade sig forsørge af ham. Far håbede det vilde ændre hans uregelmæssige livsvaner.

SÅLÆNGE vi boede på førstesalen i Ryesgade nr. 3, stak jeg tit over på kontoret i Sønder Allé. Jeg fik udleveret papir og blyant af de rare kontorister, kravlede op på en af de høje pultstole og skrev og tegnede. Fik også lov til at være med i deres linealkampe og krigsdanse, når far var ved havnen og Møller på badeanstalt. Far holdt ikke af at dumpe ind i den vilde leg; han dunkede med spadserestokken i fliserne når han kom. Det hørte vi godt, og alle sad flittigt

og skrev når døren gik op. Alle, så nær som Christian Schmidt. Han var tunghør og stod midt på gulvet, vildt fægtende med sin lineal, råbende og skrigende, endnu midt i krigsdansen. Det var den yngste fætter fra Tarskov Mølle. (Han var blevet ked af at stå i smedelære og uddannede sig nu som handelsmand, hvad han for resten kom godt fra. Han endte som karborundum-forhandler med kontor i København.) En snurrig fyr. Hans mor, den geskæftige tante Anna fra møllen havde skaffet ham middagsmad en gang om ugen hos forskellige pårørende i Århus, blandt andre hos Abelone, til hendes ærgrelse. Hun havde nok at gøre uden at skulle sørge for middagsmad til Niels' fætre. Kræsen var han også. Sad med et glas vand foran sig, når vi fik fisk. Han kunde ikke lide disse "havstrygere". Forklarede mig at man skulde holde sig fra det, hundene ikke vil æde.

KORT TID efter at Herskind var rejst til København "for at hjælpe onkel Christian", flyttede vi fra Ryesgade 3 til Vestergade 70. Henrik var kommet; han var nummer tre, mere plads var nødvendig. På Vestergade slog man sig til ro i syv år. Fire småpiger så dagens lys dér. Den ene, en lille svagelig én, døde efter et års forløb, de andre tre lever den dag i dag i bedste velgående.

Far vilde have ro, når han var hjemme. Ikke så let for den stakkels Abelone at ordne. Måltiderne var urolige. Han slugte maden, hun øste op, og havde mas med at få ungerne til at spise, så han ikke skulde vente på eftermaden. Blev det mig, den største af ungerne, for broget og jeg spurgte far om han ikke kunde få de små til at være stille fik jeg den besked at jeg kunde tie og lade de små snakke.

Når mor var syg blev hendes seng flyttet ind i den store dagligstue. Der var mest ro. Engang blev også vi tre drenge flyttet. Ind i spisestuen; der sov vi om natten. En nat vågnede jeg; der var tændt lys, og far og doktor Juul sad ved spisebordet. "Da skal de være hjerteligt velkomne" hørte jeg far sige. Hvad snakkede de om? Hvem var det der skulde være velkomne? Mor fødte den nat

den lille Ditte, og doktoren havde sagt at han “troede sgu det blev tvillinger”. Det blev det ikke. Mærkeligt at en ti-års dreng i de dage ikke vidste i forvejen at han skulde have en lille søster eller bror. (Mine børnebørn var mere fremmelige. Klappede ømt deres mor på maven og spurgte nysgerrigt hvordan den lille egentlig skulde slippe ud.)

Foruden de elskede køreture var far også en passioneret rytter. Naturrytter, sagde han om sig selv. Den højere ride-skole dyrkede han ikke. Fra sin læretid kendte han Niels Stampe fra klædefabriken skrås over for onkel Rahr’s forretning. Han var også rytter, og de to fulgtes tit på gode rideture i omegnen. En karl kom trækkende med den livlige Musse. Den trippede uroligt mens den ventede på far, som var inde at få ridebukser på. “Ho, ho”, sagde han, når han tog tømmerne, og inden han var kommet i sadlen var Musse halvvejs ude af porten. Det var sjovt at se ham veltilpas svinge sig op på ryggen af Musse og forsvinde ud af gården. Gladere blev vi unger dog når vi fik besked, søndag morgen, at vi måtte komme med på landet; vi skulde køre når vi havde spist til middag. Dette måltid serveredes klokken tolv om søndagen. Sødsuppe eller hvid sagosuppe. Og steg til eftermad, skiftevis okse-, kalve- eller flæskesteg. (Stegen gik igen de følgende hverdage i forskellige forklædninger, indtil der ikke var mere tilbage.) Så, når middagsmaden var fortæret mødte kusken op med den lille charabanc og vi rullede forventningsfulde af sted. Tarskov Mølle var tit udflugtens mål. En lang tur, to mil, og de små røde frederiksborgheste, skønt livlige

og rappe på fødderne, måtte skånes; de gik for kulvognen om hverdagen. Men de travede lystigt ud ad landevejen; gruset knasede under vognhjulene og hestehovene sagde klip-klap.

Igennem Brabrand kom vi, forbi onkel Rahr's sommervilla med den store frugthave, højt oppe på bakken bag ved byen. Heldigvis var det ikke dér vi skulde hen i dag; onkel Rahr var så nærig med alle de dejlige æbler. Vi skulde gå artigt med en voksen ved hånden og beundre de fine frugttræer der bugnede af røde æbler – men niks pille! Det var noget andet på Tarskov Mølle, dér måtte vi tage hvad vi vilde. I Årslev drejede vi af fra hovedvejen, ned forbi Skibby. Så var man først rigtigt på landet, og snart så vi Harlev kirketårn dukke frem af trætoppene. Rask forbi onkel Anton og tante Frederikke Mohr's lille gård, lige over for kirken – vi havde ikke tid at gøre holdt og sige goddag til dem idag – og når vi drejede om præstegårdsladen kunde vi se de længselsfuldt ventede store lindetræer nede ved møllen. Og nu var vi der. Hestene kunde godt trykke sig lidt når vi kørte over de to korte broer forbi mølledammen. Det lød lidt hult over broerne, og hvad enten vandet plaskende lukkedes ud under den første bro eller det løb brusende over det knagende møllehjul når spjældet var taget af under den anden bro, måtte far sige beroligende lyde til de to røde og få dem frem ved at røre dem lidt med pisen.

Flot hen foran hoveddøren. Høns og kyllinger fløj skrigende til side og lænkehunden henne ved hestestalden

gøede vredt og sled i lænken. Ud myldrede de på trappen, og far råbte muntert goddag til sin morbror onkel Otto og tante Anna og deres voksne børn. Karlen tog vognen; vi kom af og blev budt velkommen af dem allesammen, og “Kom nu af tøjet og kom indenfor, kaffen står på bordet!” Og naboen, kaptajn Simesen fra Ludvigsholm, var der på sin sædvanlige søndagsvisit for at slå en sludder af, og onkel Jens, mølleren, rev et par vittigheder af sig. Han lukkede øjnene, når han afsluttede sine morsomheder med klukkende latter.

Altsammen så hyggeligt, i den store dagligstue der havde vinduer både til gården og til haven og hvor vi bænkedes om det runde bord med kaffe og kammerjunkere (de var bagt i råmælk). Far holdt sig ikke tilbage, han var i sit es når han var på besøg i møllen. Hans mors barndoms-hjem og hans eget tilflugtssted gennem alle årene lige siden hans onde læretid. Hvis det nu var i blommetiden blev vi unger hurtigt færdige med kaffen og af sted ud i haven. De grønne blommer lå sprukne af modenhed under træerne eller rystedes ned, så det dryssede. (I gamle dage, da far og hans søskende kom der som små, mens onkel Ottos far, deres bedstefar, endnu drev gården, plejede de at stille et das op i nærheden, for at børnene ikke skulde have for langt at gå!) Når maven ikke kunde tage flere blommer blev onkel Jens plaget; han skulde give os fiskestænger så vi kunde fange elritser. Det foregik i åen bag møllen, i det ganske lave vand. “Krogen” var en bøjet knappenål. Vilde de voksne også fiske, fik de rigtige fiskestænger ud-

leveret og fik at vide af onkel Jens hvor ørrederne stod i dag. Det vidste han besked med.

I sin lave stue, bygget sammen med møllen, havde han i det store egetræsskab – den store dør knirkede, når man lukkede det op – en flaske solbærrom og en teje med småkager. At få onkel Jens til at rykke ud med en rød snaps var en begivenhed. Henad aften samledes man i spisestuen omkring aftensbordet. Koldt flæsk (ikke noget for børn) og kartofler. Dertil tyndt øl (heller ikke noget for børneganer) og sigtebrødsadder med skummetmælksost. De trøtte børn sov trygt på vejen hjem, omend i ubekvemme stillinger.

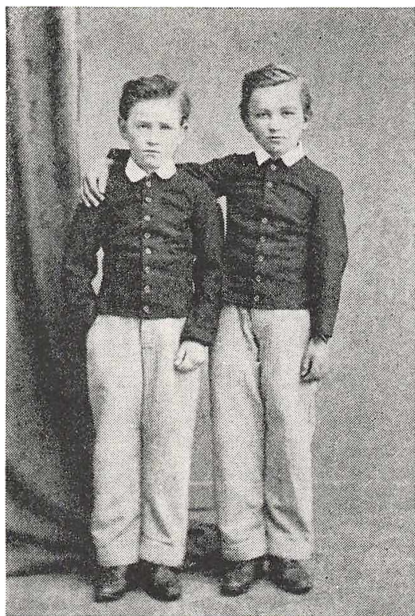
Apropos det tynde øl, ventedes der en sommer besøg af tante Annas bror, den berømte sproglærer Mohr. Inden han ankom med sine to drenge spændtes forventningerne da fragtmanden en dag bragte en kasse øl fra København. Han nød ikke det sure, tynde bondeøl, den fine herre. De spillede på fløjte, han og de to drenge, i havestuen. Et galt spektakel var han. Jeg, pilfinger, skulde se nærmere på disse mærkelige musikinstrumenter, overraskedes af den strenge mand; fik så frygteligt på hovedet, at jeg ikke turde blive dér og blev sendt op til Harlev, hvor jeg tilbragte resten af min ferie hos onkel Anton og tante Frederikke (min bedstemors søster). Frede, den yngste af deres 14 børn var et par år ældre end mig. Han passede køerne og jeg tilbragte dejlige dage med ham i engen. Efter at åen passerede Tarskov Mølle og Ludvigsholm, løb den igenem onkel Antons eng og den var god at bade i. Onkel

Anton Mohr var en bror til tante Anna på Tarskov Mølle, hans kone, tante Frederikke en søster til onkel Otto, altså dobbeltbesvogrede, kalder man det vist. Efter at den gamle på Sølyst var død var den ældste af de to ugifte døtre som passede ham, tante Sofie, kommet i huset hos sin yngre søster Frederikke i Harlev. Hun havde, ligesom sin bror, onkel Jens, en solbærrøm i et skab. En sød gammel dame, lidt røde årer på næsen og hun rystede lidt på hænderne og på hovedet. Det var hende og hendes yngre søster Kirstine – hun nu i huset hos deres yngste bror Thomas, vognmand i Ålborg – som forkælede far hver tredje søndag eftermiddag, når han slap ud af sit fangebur og søgte kærlighed på Sølyst. Også fars yngre bror Hack havde gæstet Sølyst som lille dreng. Der fortælles at den lille Hack ikke holdt af det stive avispapir på dasset og havde brugt et kammerdugslommetørklæde i stedet for. Tanterne fandt det var tegn på drengens medfødte fine fornemmelser, og var sikre på han vilde drive det til noget stort; hvad han jo også gjorde, kan man godt sige; til dato det skud på det Kampmann'ske træ, som har sat de skønneste blomster, den store arkitekt og fine kunstner.

EN LANGT længere tur end til Tarskov Mølle kom vi også på. Til Ebeltoft. Det var en heldagstur. Skønt far havde tilbragt hele sin barndom her, fra han var 2 år til han blev 10 år, og man vilde tro han havde minder fra den tid at fortælle om og kendte steder at vise os, syntes hverken

kirke eller præstegård at interessere ham. Tangdigerne nede ved vandet slæbtes vi ned til, det var alt.

Besøget gjaldt hans kusine Olga (halvkusine, deres

Thomas og Niels, før de rejste fra Ebeltoft

mødre var helkusiner. Olgas mor, tante Grete, var en datter af den rare onkel på Møllerup og var gift med købmand Møller i Ebeltoft. Hun havde mange børn foruden Olga, bl.a. en datter som giftede sig med D.T.Poulsen, ham med roserne. Hun levede i mange år som enke i Kø-

benhavn, en høj statelig, svær dame, som jeg så når hun gjorde visit hos sin kusine, min bedstemor, på deres gamle dage).

Den forelskede teolog

Vi var blevet indviede i Olgas livs hemmelighed og så på hende med dyb undren. Far fortalte os at hans bror Thomas, præsten, som ung teolog var betaget af hendes skønhed og dybt forelsket i hende. De havde leget sammen som små børn. Hun var et års tid yngre end Thomas, og

de var kun 7-8 år da Thomas drog med sine forældre til Hjørring. Der kan vel godt have siddet en barnlig forelæskelse i hans sind fra den tid. Da han nu som voksen erklærede hende sin kærlighed, brast hun i gråd, hun kunde ikke gifte sig med ham, hun elskede en anden. Hun betroede ham at det var en ung læge, der hed Holst, men han var så genert at hun ikke kunde blive klog på om han gengældte hendes følelser. Den fromme teolog gik den bitre gang til den foretrukne, fandt ud af at denne generte unge mand ikke kunde overvinde sin skyhed og erklære Olga sin kærlighed, og Thomas fik partiet i stand. Nu sad Olga i den fredelige by lykkelig med sin generte mand og omgivet af sin børneflokk. Midt i en stor have med gamle knudrede morbærtræer. I vor fantasi passede de mærkelige, forvredne, store træer med deres usædvanlige, fremmedartede blade og tungt modne bær til hendes 1001-natsagtige kærlighedseventyr.

I DE TIDLIGE ÅR kørte far også gerne en tur til Norsminde. Mors tvillingsøster Christine var kommet i huset hos Waldemar Jørgensen som var gift med en slægtning af tante Hanne fra Fuglsig, en Treschow. Han drev købmandsforretning, ejede købmandsgården i Norsminde, med butik, pakhus, tømmergård og bolværksplads til sejlskibe. Bønderne kom til ham med deres korn, som han solgte i Norge. De fik tømmer med sig hjem, og det frugtbare Hadsherred blomstrede med nybyggede store gårde. Jørgensen leverede både tømmer og tegning til at bygge efter. Ikke

underligt at hans to sønner blev flinke arkitekter. Det nye Christiansborg rejstes efter Thorvalds planer, solidt og uforgængeligt, i modsætning til de tidligere, brandfarlige slotte – men måske knapt så tilforladeligt tilpasset omgivelserne, som faderens rolige bøndergårde.

Nogen tid forinden mine forældre blev gift, døde Waldemar Jørgensens kone, som så mange kvinder i de dage, når de havde leveret deres kontingent af verdensborgere. Efter passende tid ophøjedes Christine til værdigheden som frue i huset og dermed følgende pligt, under Guds bud, til at vorde frugtbar og formere sig. (Det blev dog kun til to børn; der var nok i forvejen.) Mærkelige minder fra mine spæde barneår fra besøg derude; købmandsgården i Norsminde, for nutidens voksne et ubetydeligt og ligegyldigt hus, i mit barneøjeblik et palads. Saltvandsduften i butikken, tjære og tovværk, og sødt duftende bolsjer. De solbeskinnede sale ovenpå, hvorfra man så de vuggende sejlskibe langs kajen og hørte småbølgerne klukke.

Det står altså sammen uforgængeligt, i barneårenes glans.

Var det de samme mennesker vi nu besøgte i en treværelses lejlighed i Fredensgade i Århus? Senere forstod vi børn, at med ophøret af at sende korn til Norge og med bygningen af en jernbane fra Århus til Odder var det gået bag af dansen med de store forhold i Norsminde. Onkel Jørgensen måtte tage til takke med en forvalterplads hos sin rige bror, Guldharald kaldet, tømmerhandler i Århus, og vi børn så ham – tavs og indesluttet – efter middagsmaden slå benene op og lægge sig på chaiselongen,

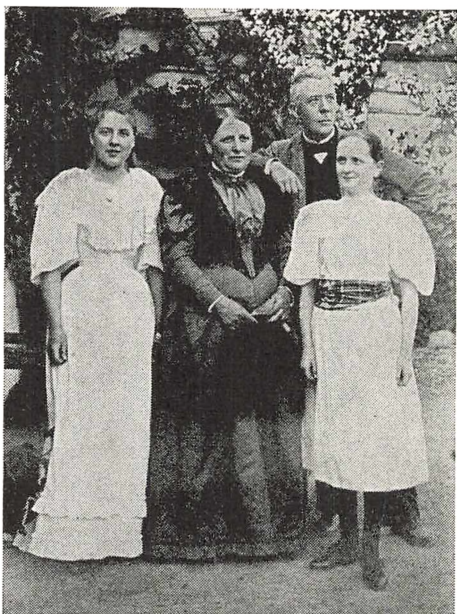
Waldemar Jørgensen, Norsminde

Christine med to stedbørn

hvor han havde siddet og spist, og straks falde i dyb søvn, uforstyrret af os børn og vor snak og spektakel.

En tur var far alene om, et tilfældigt besøg hos sin ældre søster Bolette, som var værdig borgmesterfrue i Grenå og omgikkes de fineste herskaber fra godserne deromkring. Far dumpede ind en dag de netop havde inviteret til fint middagselskab. De var nødt til at tage ham med, skønt han jo ikke passede til de adelige godsejere og hun aldrig var klar over hvad han kunde finde på. Mange formaninger. Selskabet tegnede til at blive stift og kedeligt, men man forstod på fars senere beretninger at han fik humør i de fine folk; han gav fanden i deres adelskab, og de fik en aften ud af det. Men da de ryddede op efter at gæsterne var

Fars ældste søster, Bolette Brendstrup, den fine borgmesterfrue fra Grenå, med mand og børn

taget hjem i deres elegante firspand, pålagde faster Bolette sin formløse bror at han ikke senere hen måtte gøre bekendtskabet med herskerne gældende, hvis han skulde komme i deres nærhed. Dette lovede han hende med den alvorligste mine.

FORUDEN de periodiske søndagsture med besøg hos slægt og venner fandt mine forældre på at tage til Vesterhavet på

sommerferie. Danmark var ikke så tæt befolket dengang, og der var ikke så mange der lå ved badested. Pæne folk traf man. Assessor Thim prøvede at lokke herrerne fra den sædvanlige aftentoddy til at forsøge whisky. Smagte dog for meget af tørverøg. Den følsomme forfatterinde Jenny Blicher-Clausen fik en varm beundrer i Abelone, og “Farbror Frans” og hvad de hed, hendes yndede romaner, fik plads i bogskabet side om side med hendes elskede Dickens.

Damers badning – forbudt for nysgerrige blikke – forskaffede mig strenge advarsler af en nedsat komité, da det opdagedes, at det var mig, store dreng, som fra klittoppen havde beluret disse mysterier, endog ved hjælp af en kik-kert. Tilgivelse, efter bodfærdig bøn om forladelse, besegledes med kys på den 10-åriges pande af de tre værdige og alvorsfulde repræsentanter for det svage køn.

I et af ferieårene var Betty Hennings det interessante centrum, med mand og søn. Den ivrige musikforlægger Henrik Hennings udbredte sig vidtløftigt om sit beklagelige forhold til komponisten August Enna. – Ved en teaterforestilling i Thisted, som nogle af badegæsterne drog ind for at se, applauderede fru Hennings velvilligt nedladende, som man gør over for børn.

Dr. Grauer fra Århus formåedes på charabanc-turene til at synge små, svenske viser.

*Der gik en jungfru udi en bage
till henne kom der en ung sjöman.*

Med sin smukke basstemme dramatisk hævet sluttede han sangen om den glædelige genkendelse efter syv års fravær.

*Kom vackra flicka i mine armar,
jag är den elskade vännen din.*

Og mama Grauer vendte sig imod ham med udbredte arme, smilende og parat.

Vor berømte juridiske professor Jul Lassen viste sig at være børneven og morede sig over vores lille søster Inger, den viltre krøltop.

Far faldt fuldstændig til ro i disse ferier, som plejede at vare en måneds tid. Han var hyggelig og fornøjelig, fredssommeligt veltilpas.

SOMMERENS festligste begivenhed, rejsen til Hjørring til bedstefars fødselsdag, står uvisneligt prentet i mindernes bog. Far var henrykt og kåd. Han traf sine søskende. De skæmtede og sludrede, og om aftenen var der dans i konfirmandstuen. En spand vand var det overdådige trakte-ment. Den stod ellers i køkkenet med øsen hængende på spandens kant. Der kunde man tage en slurk, når man kom hjem og gik ind, den naturlige vej, gennem køkkenet. Flyttet ind i konfirmandstuen, når der dansedes. (Faster Tylle sagde på sine gamle dage, at det ikke passede, men min hukommelse fra barneårene narrer mig ikke.) Hvem dansede de med, for der var ikke mange "fremmede", og hvem leverede musikken? Forberedt var det. Jeg fik lov at være oppe men blev lagt på en sofa i spisestuen, for at få en lille søvn inden det gik løs. Somtid glemte de mig, så jeg først blev vækket når det hele var forbi. Men jeg ser onkel Christian, den løsslupne ungarl, i springdans. Benene højt i luften. Onkel Hack tog fotografier ude i gården, på bedstemors kyllingebur. Bedstefar ser noget oldingeagtig ud. Det var måske et af hans sidste år i Hjørring. Han elskede at blive feteret på sin fødselsdag. Det blev han, og hans børn elskede at være hjemme hos ham og være samlede på årets store dag, den 17. august.

*Dette fotografi af den forgudede far og bedstefar stod altid fremme på kommoden hos os.
Når vi skrev brev til ham lærte vi at adressere konvolutten :*

*Til højrærdige Herr Provst Kampmann
Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd
Hjørring Præstegaard, Hjørring*

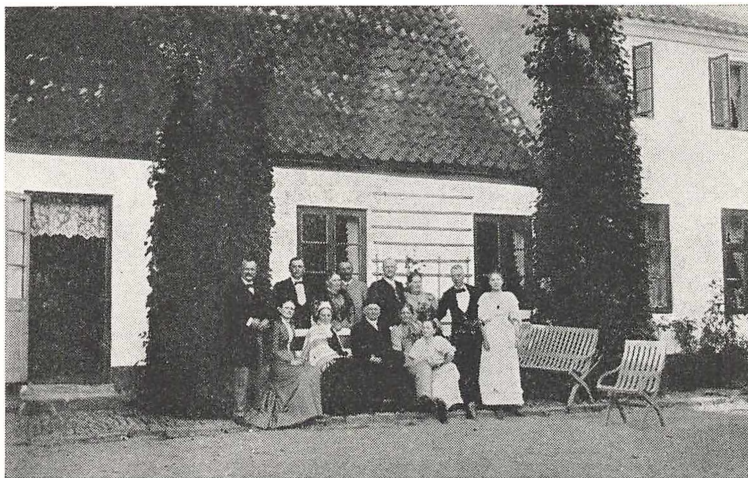
Her gik bedstefar gerne sin morgentur, i den lange allé med de af vestenvinden forblæste træer

Fars næstældste søster, Christiane (faster Jaje) i spise-stuen (fotograferet af onkel Hack). Efter morgenturen gik bedstefar med mig ved hånden op og ned ad gulvet og sang sin morgensang, "Alt står i Guds faderhånd", mens faster Jaje tragtede kaffen. Man må tænke sig at bedstemor og faster Tylle sidder på deres pladser ved bordet og synger med på omkvædet: "Af Guds nåde til Guds ære, evig glade vi skal være".

Dagligstuen, engang i firserne. Læg mærke til det ny gulvtæppe og det moderne runde bords. Tegn på velstand. På væggen over sofaen, fotografier i ovale rammer. Det ene forestiller den gamle fra Tarskov Mølle og det andet forestiller hans bror, den rare onkel fra Møllerup. Det store billede til højre viser os Grundtvig, den beundrede leder. I studereværelset, ved siden af dagligstuen, havde bedstefar et billede af biskop Kierkegaard. Over arbejdspligten et litografi af Regensens gård, med Regensen og Rundetårn i baggrunden. Desuden havde han hængende en pennetegning onkel Hack havde lavet af gårdspladsen på Tarskov Mølle med arbejdsvogne, høns og kyllinger og, bag de store lindetræer, møllehjulet og udsigten helt op til Harlev. Disse to billeder arvede jeg efter faster Tylle. De smykkede mit kontor i Ø. K.s bygning, hvor vi fik en støj da Best smed os ud af Dagmarbus, og de brændte da Ø. K. blev sprængt i luften. – Nå, tilbage til dagligstuen. Den professionelle hjorning fotograf havde lavet et fint arrangement af familiens medlemmer, et billede af den daglige tilværelse, troede han. Provsten i sin lænestol i hjørnet, merskumpibe i munden, morgensko på fødderne. Benene i hvile, over kors. Døren på vid gab til studereværelset, hvor den elskede Abelone sad med en af sine små på skødet. Provstinden ved bordet med sit bækletøj. Christiane i sofaen med en bog i hånden. Læste hun højt for dem? Johanne lyttende ved vinduet, i det stærke lys, med armene over kors. Komedienspil altsammen! Bedstefar sad aldrig i den stol. Døren til studereværelset stod aldrig åben. Abelone var sendt derind. Hun skulde ikke med på billedet af det daglige interior. Ellers skulde hun nok dy sig for at forstyrre derinde. Omkring bordet sad man kun om aftenen når lampen var tændt. Om dagen sad bedstemor i sin krog ved vinduet yderst tilvenstre. Ganske alene i stuen. Dotrene havde travlt i huset. Vi børn måtte liste og ikke tale for højt, hvis vi kom ind i dagligstuen, for ikke at forstyrre bedstefar som "studerede" bag den lukkede dør.

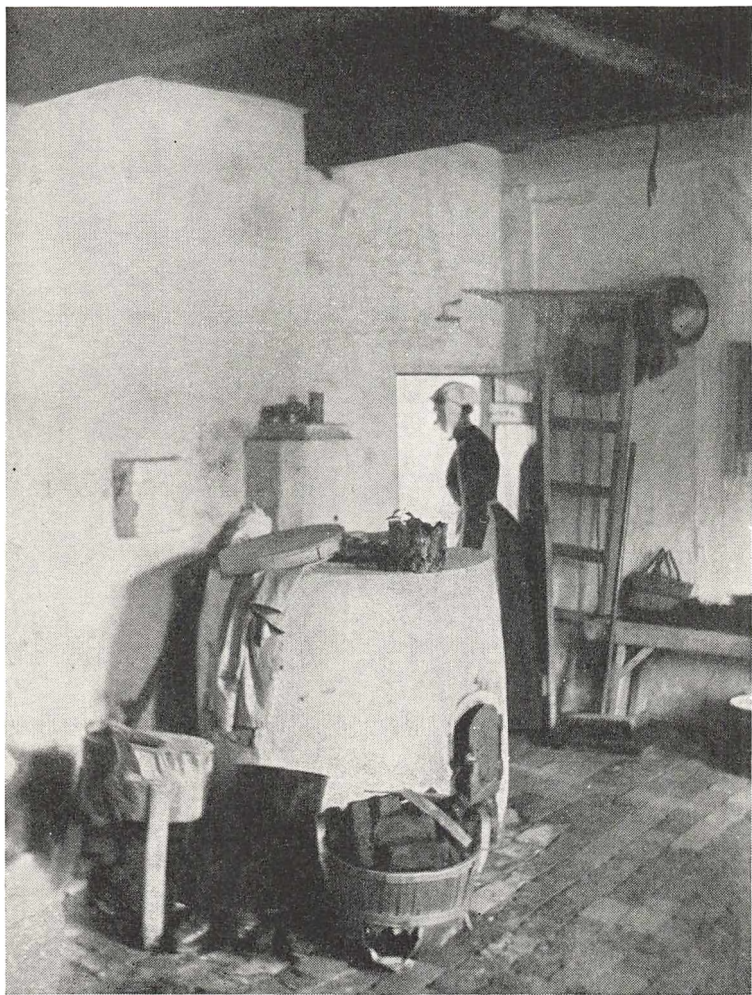
Den lykkelige familie, klædt på til festmiddagen. Onkel Christian og Brendstrup i smoking. Onkel Hack i diplomatfrakke. Onkel Thomas i "mørket tøj" med hvidt præsteslips. Kun far i sit kedelige lyse dagligtøj. Damerne har tynde madrasser spændt om livet, dækket af 3-4 lag skorter under kjolerne. De store tournurer var for udfordrende for præstedotter; men lidt måtte man have på, belt flad kunde man ikke være

Forrest: Faster Tylle (fin ny kjole), de to gamle, faster Jaje og den lille Thora Brendstrup. Bagved: Onkel Christian, faster Bolette, far, onkel Thomas og hans kone, tante Julie, Brendstrup, onkel Hack og den søde Johanne Brendstrup

Kokkepigen, den søde gamle Birgitte, skal også fotografæres, uden for sit køkken. Fæster Tylle ser til fra sit vindue, over dagligstuen.

Birgitte i bryggerst

Dagen efter festen hviler man, i skyggen, under storkereden. Pastor Karstoft, kapellanen, er med på billedet, og Alma Knudsen, søster til den forrige kapellan, Gotfred Knudsen, som faster Jaje giftede sig med da hans første kone døde af tuberkulose. Han var tolv år yngre end faster Jaje

Faster Jaje med veninderne Alma Knudsen og Marie Moltke. Bagved: Fars yngste søster, faster Tylle; hun som inden hun døde, firs år gammel, brændte fars breve fra lærlingetiden. Hun nænnede ikke at lade mig læse dem, og hun var måske også bange for at hendes fars ubønlørighed skulde svække min kærlighed til min bedstefar

Bedstemor mellem sin ældste søn, min far, og den yngste søn, onkel Christian

Fødselsdagsbarnet og bedstemor

Bedstefar i ornat, med ordner. Lidt trist, den gamle, syge mand. Fotograferet forinden han tog afsked, 78 år gammel, og flyttede til København

Det var nok for at glæde den gamle mand, at hans tre sønner Thomas, Hack og Christian fulgte min fars eksempel og hver lod en søn opkalde efter ham. Thomas' ældste søn hed Gerhard, Hack's Hans Jørgen, begge efter morfædrene. Nu fik alle tre en søn i årene 1890-93, og alle tre kom de til at hedde Christian Peter Georg. Kærligt måske, men upraktisk at fire fætre går rundt med samme navn. Minder om en slidt grammofonplade hvis nål bliver ved at løbe i samme rille: Christian Peter Georg, Christian Peter Georg, Christian Peter Georg, Christian Peter Georg.

Det ødelagde de to pæne mønstre, etableret af de to brødre fra Sneumgård, Hack (etatsråden i Randers) og Christian (provsten i Hjørring).

Hacks mønster : Hack (den første Kampmann på Sneumgård), Niels Øllgård (2. Kampmann på Sneumgård), Hack (i Randers), Niels Øllgård (borgmester i Hjørring), Hack (død som student).

Christian Peter Georgs mønster : Niels Øllgård (2. Kampmann på Sneumgård), C.P.G. (provst), Niels Øllgård (min far), C.P.G. (min ringhed), Niels Øllgård (min søn), C.P.G. (hans søn).

Nå, men navnefantasien er jo ikke stor. Det er ikke værre med 4 samtidige C.P.G.'er end alle Johanne'rne og Else'rne.

DET VAR mens vi boede på Vestergade, at far tog sig af sin lille fætter Holger Schmidt. Hans far var en af sønnerne fra Tarskov Mølle, en af bedstemors brødre, og hans mor, som nu var død, var en datter af den rare onkel på Møllerup, hvor far legede cirkus. Efter konfirmationen var Holger kommet i lære hos kaffehandler Jakob Bræmer, som havde butik lige ved den ny Clemensbro i Århus. Der havde han det nok skidt, sølle kræ, og far udfriede ham af fangenskab, han havde sit eget i frisk minde. En lille fyr med taske på maven mødte op en dag på Vestergade, kom ind ad porten og så sig om, hvor vi gik og legede. Det var Holger. Han blev indlogeret hos os og fik plads på fars kontor. Jeg kan huske at hans ophold hos os faldt sammen med frøken Møllers. (Mor fik undertiden den idé at hun vilde have en pæn dame til at hjælpe til i huset.) Hun var en søster til vor Møller, ikke noget for øjet (eller næsen). Lidt indad på fødderne, svag duft af dårlig ånde og hyggelig mangel på kropslig renlighed. Man må ikke tro at den nette dame fik plads i dagligstuen om aftenen for at deltage i den åndfulde konversation. Husets herre anbragte sig efter aftensmaden med avis og pibe i gyngestolen og faldt hurtigt i søvn. Mor stoppede strømper.

Frk. Møller fandt sig til rette i spisestuen med Holger og børnene. Hendes begreber om verdensrummet lod en del tilbage at ønske, men Holger demonstrerede med pudder-sukkerskålen, forestillende jordkuglen, og håndbevægelser det øde stjernehav. Frk. Møller forstod det hele. Ved sengetid slukkede hun spisestuens gasblus (det brændte i gamle dage med en let kogende lyd). Noget bange for disse nymodens opfindelser, ukendt hvor hun kom fra, drejede hun hanen endnu en gang efter at lyset var slukket, for at være helt sikker på at der var lukket for gassen. Heldigvis inspicerede mor det hele før hun gik til ro, og ungerne slap for at blive gasforgiftede.

HVAD er det, der får humøret til at svinge. Medgang og modgang måske, eller forandringer i det legemlige velbefindende – mavens opførsel? Normale mennesker føler lette krusninger, som hurtigt glettes ud. Hos følsomme gemytter bliver det til svære dønninger; de svæver højt på bølgetoppe med det hvide skum, eller glider ned i havets mørke dale.

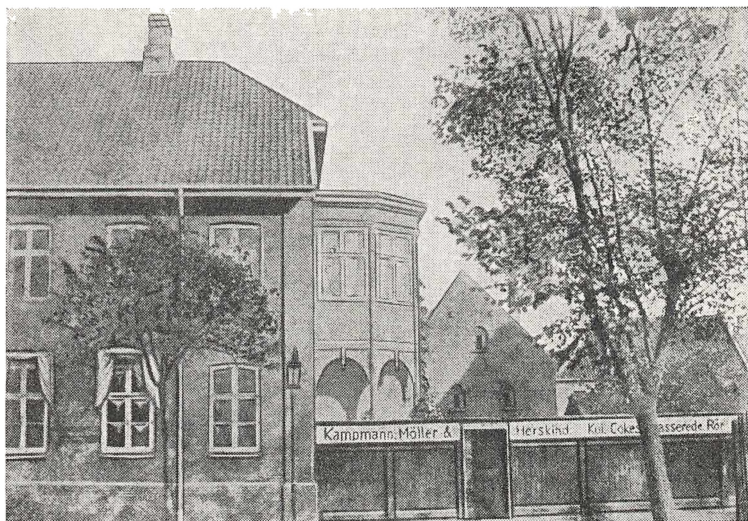
Far var et sådant gemyt.

Længsel og hjemvé havde sænket den følsomme dreng i mismodets dyb. Men livsglæde, foretagsomhed og smittende humør udstråledes i de lyse stunder og hjalp ham til at overvinde sin lidt tungnemme natur.

Han opbyggede sin gode handelsvirksomhed og blev afholdt og skattet i vide kredse. Nu og da grebes han dog af mismodsanfald. Nogle gange i de år vi boede på Vestergade. Vi børn var så små at vi ikke rigtig forstod det.

Større indtryk gjorde for eksempel hans hjemkomst fra en middelhavsrejse – efter et af disse grimme anfald – med en hel kasse appelsiner og en levende skildpadde. Og mor fik en alabasterfigur, en dame med nøgen overkrop, der, let foroverbøjet, holder en stor skål støttet til en træstub.

Et slemt anfald af ansigtsrosen havde han også på Vestergade. Utålmodig stod han for tidligt op, og hans ansigt

Spanien nr. 1

bar for stedse mærker af sygdommen. På landet mente hans mejerivenner, at “den ansigtskulør havde ikke været bilig”. Bedst husker jeg denne sygdom fordi der blev lagt bark på gaden uden for hjemmet for at dæmpe vognrummelen.

I de dage den lille Ditte blev født og han rykkede ind i nye lokaler i Spanien nr. 1, var humøret i ligevægt. Abalone, den muntre sjæl, fik en sjælden gang lov til at gøre middagselskab. De traf rare mennesker hos deres slægtninge og deres enkelte bekendte, og dem indbød mor til en festlig aften. Spisestuen på Vestergade kunde godt

rumme en snes gæster. To l'hombre-borde var der plads til i herreværelset, og hyggeligt blandedes den muntre passieren og jetonraslen med fru Ollendorffs yndige romancer, som inde fra dagligstuen, bag den lukkede filtdør, fik damerne til henrykt at rokke i takt med hovederne.

Det kunde endog gå så vidt at hun fik ham lokket med på Polyhymnia's gammelmandsbal, den fine forenings fødselsdagsfest med stor middag, årets begivenhed.

Men som sagt, det år Ditte blev født, 1891, flyttedes forretningen fra Sønder Allé til Spanien nr. 1. De havde købt den nedlagte cikoriefabrik, indrettet stueetagen til kontor, bygget en ny førstesal, hvor den nygifte Møller rykkede ind. Det var dejligt at få et nyt pænt kontor og god plads til alle deres varer. De glaserede rør i en stump baggård, købt med fra naboejendommen i Dynkarken. (Et herligt sted for os unger; forbuden cigaretrykning kunde foregå ugenert i de store runde tingester). Fliser og klinker og de andre ting i gode pakhuse. Et godt tørt hus til cement og en dejlig lys stald. Stærkt bræddegulv blev lagt hvor kul skulde oplagres; bag det fine, arkitekttegnede plankeværk med remsen om alle de varer man solgte.

Far og Møller tog plads i forkontoret. Bogholderiet førtes i lokalet mod gården. Ingen unger – strengt forbudt! Far vilde ikke have dem rendende dér. Ikke som på Sønder Allé, men da var jeg alene om det, nu var de andre vokset til, – forretningen var nummer ét; det andet noget andet.

Vesterhavsturene afløstes af ophold hele sommeren i

Hele familien. 1894

lejede småhuse i Riisskov. Der var strandgrund til disse huse, og børnene nød de lange sommerdage og -aftener på stranden, pjaskende i de friske småbølger eller dvaskende på badeanstalterne bygget på pæle ude i vandet, forbundet med land ved lange broer på pæle.

En del familier fra Århus ordnede sig på den måde. Herrene tog med morgentog eller spadserede den bekvemme tur ind til byen til deres forskellige gøremål, og mange af dem kom hjem om aftenen med halvsvv-toget og fik en hyggelig passiar de få minutter turen varede. Meget forfriskende for far efter en lang dag i travlhed.

Vinhandler Thorup fra den berømte bodega i Munkekælderen på Store Torv tog nu og da hjem om aftenen med samme tog. Bekendt for sin nærighed morede de medrejsende sig med at stikke ham nogle frygtelige “stinkadores” ud, efter at han flere gange, lørdag aften, med høfligste henvendelser forhørte, om ikke en af d’herrer vilde forstrække ham med et par cigarer – han havde uheldigvis glemt at forsyne sig til søndagen.

En af disse somre fik den jævne muntre borger lejlighed til at rulle sig ud ved et fint selskab hos sin bror arkitekten, den kongelige bygningsinspektør. Han boede endnu, i de dage, i det yderste hus inden man kom til Wallensteins Skanse. Det bar det flotte navn Lille Rosenborg – formedelst et beskedent tårn over en karnap i dagligstuen. I sin embedsgerning traf han en del øvrighedspersoner, som han gerne vilde vise den venlighed at bede dem hjem til et lille måltid mad.

Tante Johanne, hans kone, var uheldigvis lidt menneskesky. For en gangs skyld mandede de sig op, bad bisp og amtmand og andre fine folk og bad også mine forældre, måske for at der kunde være nogen med hun kendte.

Far var straks på spil. Ved bordet slog han på glasset og holdt en tale, henvendt til mor, til hendes rædsel: “Kære Abelone”, han havde kviet sig ved at give efter for hendes bønner om at komme med, det var en dyr historie, landauer fra Riisskov og hjem igen, men da han nu så, hvor fine folk de kom sammen med – der var jo både bisp og amtmand, folk som de ellers ikke havde nogen mulighed

for at komme i stue med, så fortrød han ikke at de havde sagt ja. De penge var givet godt ud. “Tak, kære bror og svigerinde, at vi måtte være med”. Der var naturligvis stor henrykkelse. Amtmanden mumlede leende, at manden jo var en ren naturbegavelse.

SOM VEL nok en overgangsform mellem de højt opstemte stunder og melankolske depressioner plagedes far til tider af religiøse skrulper.

Inderst i sindet lå barndommens tro på den dogmefaste syndsbevidsthed, Kristi død på korset for at sone disse synder og vort håb om frelse ved anger og bøn og Guds nåde.

De århusianske præster var ikke de rette til at holde ham vågen. Biskop Clausen en tør pind. Stiftsprovst Sørensen en gemytlig verdslig mand. Lindhard, hans hjælpepræst og senere efterfølger, anså far for en snob og spytslikker. Den gamle pastor Seidelin, from og fredelig – mest optaget af uheldige forhold i hjemmet. Hans kone var sindssyg. Pastor Zahrtmann, ikke nogen himmelbrand. En vis pastor Schmidt ved Poulskirken fik mor til at søge derud. Men så kom Welding til Vejlbj og så var far leveret. Det friske og levende vidnesbyrd, uhæmmet af fordom og skranker, var manna på hans hungrende sind. Virkede som en omvendelse. Det var slut med l'hombre og romancer.

Vi var flyttet fra Vestergade 70 til Meilgade 4, og det var i de år vi boede der at den religiøse bevægelse var på sin højde. I præstegården i Vejlbj samlede Welding sine tro-

faste. Marie Moesgårds navn huskes endnu og hendes rolige værdige væsen. Enkelte ægtepar inde fra Århus, deriblandt mine forældre. Præstekonen, Gerda Welding, tog ganske naturligt og selvfølgelig på det religiøse – hun var en Rørdam, præsteslægt, og for resten forfatter og udgav romaner. Lidt svagelig; Welding sagde om hende, når man spurgte til hendes helbred: “Gerda er en Skidager” – på den sædvanlige djærve manér. Trods Weldings frejdige forkyndelse og dens forventelig befriende og opløftende indflydelse på tilhørerne var det snarere som om det knugede far. Måske anger over hidtil at have levet i verdslig glæde forglemmende synd og straf.

I pausen i den travle forretningsdag, forinden den nødvendige middagshvil i det lille værelse bag dagligstuen, flyttede han den tynde hårde pude fra hovedgærdet hen midt på chaiselongen, knælede ned på gulvet, med hoved og foldede hænder støttet på puden, og sank i bøn.

Weldings forflyttelse til København fik den religiøse feber til at falde.

Der skulde skaffes mig konfirmationsforberedelse i vinterhalvåret 1895–96. Jeg var dumpet til eksamen sommer 95 og kom ikke op i 4. mellem; toges ud af skolen og blev fæstet som lærling hos fars fætter Viggo Rahr i maj 96. Først konfirmeres, man kunde ikke begynde før dét var i orden, galt nok at jeg ikke havde præliminæreksamen. Jeg blev sendt per bane to gange om ugen ud til onkel Thomas, som var præst i Vejlbj ved Grenå – så gik den tid; de andre dage fik jeg timer i engelsk, regning og skrivning.

Efter Weldings bortrejse faldt far så småt tilbage i verdslige vaner.

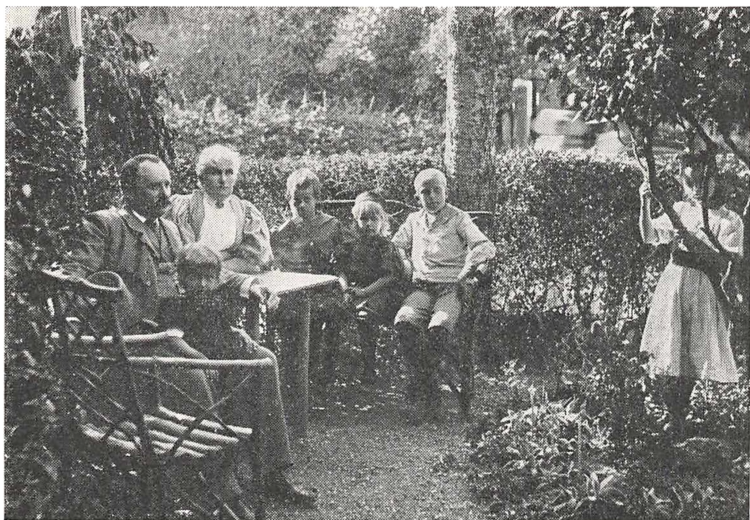
Småselskaber med en lille l'hombre adspredte den travle forretningsmand. Dog kun i ny og næ, til afveksling fra den sædvanlige aftenslummer i gyngestolen over avis og pibe.

I nutiden, i vore moderne boliger med gæstetoilet (som det kaldes) ved entreen, volder selskabelighed intet besvær i henseende til blæretømning. Anderledes i de dage. I hjemmet på 1. sal i Meilgade nr. 4 forefandt et das udelige ved siden af køkkenet. Besværligt og generende for gæster.

Herrerne foretrak soveværelsets natpotte. Vennen Møller, kompagnonen, blussende og fuld af gode væsker, af lagde på sådanne l'hombre-aftener besøg hos drengene på vort værelse. Den lille blikpotte fyldte han i et nu og efterlyste potte nr. 2. – "I har vel en hver!"

Da vi flyttede til Spanien nr. 1, var det ikke bedre med udenomsbekvemmelighederne. Men fra herreværelset førte en tapetdør ud til køkkentrappen, og l'hombre-spillende herrer listede ned ad denne trappe og pissede i gården. Engang skete det uheld, at en af vennerne, som ikke var helt huskendt og ikke i mørket opdagede at der uden for den nederste dør var nogle stejle trin før man var helt nede i gården – trådte ud i luften og faldt ned ad trinene og slog sig slemt.

Tappert forrettede han dog sit ærinde og gik op og fortsatte l'hombren på trods af tre brækkede ribben.

Søndag eftermiddag i Søren Jørgensens forhave (en lille søster Blumensådt var på besøg)

EN FREDELIG sommeraften 1895, mens far sad og røg sin aftenpibe og læste sin avis i haven foran Søren Jørgensens lille hus i Riisskov, kom der telefonbesked, at Møller var savnet. På en sommertur langs Vestkysten var han taget på søen med et par fiskere, og båden var ikke kommet tilbage. Far måtte ind til byen og måtte gå den tunge gang op til fru Møller og fortælle hende det. Rejste næste dag til Vestkysten, fandt ud af at der havde været drikkevarer med i båden. De var forlist og blev aldrig fundet. Fru Møller slog sig – efter en ængstelig ventetid – til tåls med sin skæbne, flyttede til København med sine småpiger og mod-

tog understøttelse, som man var enedes om i en omhyggelig overenskomst, skrevet med Møllers flydende hånd, at udrede til den af kompagnonerne der rantes af en tidlig død. "Hvad dog Gud forbyde", var tilføjet fromt. Gud så gennem fingre med at Møller gik til bunds i Vesterhavet i en brandkæfert.

Næste år flyttede vi ind i lejligheden på 1. sal i Spanien nr. 1, og far tog Møllers fine mahognipult i besiddelse nede på kontoret. (Den smykker den dag i dag det elegante direktionsværelse på Banegårdsplads.) Da choket over Møllers uventede ulykkelige endeligt var overvundet følte far en lettelse ved at blive sin noget fordrukne kompagnon kvit og klarede sagerne på egen hånd.

EFTER DEN lange vinter med mine to ugentlige landture og mellemliggende undervisningsdage og efter at konfirmationen var overstået, begyndte jeg min kommercielle uddannelse i maj 1896. Et højst aparte liv, vidt forskelligt fra alt hvad jeg hidtil havde prøvet, selv om jeg jo nok havde haft min gang som lille dreng på fars kontor. Det var sikkert langt værre for min far, da han 30 år forinden drog ind i de samme lokaler, til ganske ukendte forhold og plaget af hjemve og længsel. Stærkt bundet, også jeg, nu, med arbejdstid fra tidlig morgen til sen aften, ja endog nogle timer søndag morgen, men jeg spiste og sov hjemme, utynget af længsel og hjemve.

HVORFRA havde de på min fars konfirmationstid den indstilling, at drenge burde sendes hjemmefra? Landbobørn må nødvendigvis hjemmefra, når de skal ud at tjene, bybørn kunde dog godt blive i den by hvor de har deres hjem. Der var vel nok en købmandsforretning i Hjørring hvor far kunde være kommet i lære.

Sad det mine bedsteforældre i blodet, fra deres landbooprindelse, at det var blødsødent at have mors skørter i nærheden; at man måtte væk fra hjemmet for at stålsættes i pligt og arbejde.

Den melankolske lærling

Lidt på akkord gik de. Drengen blev sendt væk, men dog til søster Nielsines mand, altså stadig knyttet til hjemmet med familiens bånd. Eller var det kun fordi de ikke kendte andre at sende ham til?

For den følsomme dreng, vi så på fotografiet, med stråhat og skødskind, og en jernplade i hånden, var det for hård en prøve. Det synes utilgiveligt, at den fromme præst ikke hjalp sin tryglende lille søn til blidere kår.

30 år senere, da det blev min tur, var jeg fortvivlet over den lange arbejdsdag, i selskab med kedsommelige fyre på kontoret med deres snøften, harken og ilde lugt af sved og snusket tøj; men tage skade på sjælen, sådan som det gik min far, det var der ikke tale om.

(30 år senere endnu, da jeg selv skulde sende en søn i handelslære, var det blevet moderne at søge de unge uddannet i blandede landforretninger. Det skulde give bedre verekendskab og anledning til at omgås alle slags mennesker. Således foranlediget sendtes drengen til Karise. Brevene han skrev til sin mor er der ingen grund til at brænde for at skåne hans børn. De er fulde af godt humør og muntre beretninger om forholdene i butikken og i landsbyen.)

Jeg spekulerede ikke så dybt over forskellen på min fars og min tilværelse som læredrenge. Hans længsel og trængsel hørte jeg først om senere. Jeg lo, når han spøgende fortalte om det lille hummer der fik varme når gæsterne gik på das, om onklens ah! når han stak et bæger ud henne i skabet efter middagen.

MEGET så jeg ikke til min far eller hans virksomhed i de år. Jeg havde fået lov til at flytte ned i stueetagen og overtage to småværelser der ikke mere var udlejede. Dér hyggede jeg mig om aftenen med bøger og tobak og gik meget sent i seng. Far var morgenmand, og i hans nervøse perioder hørte jeg ham stå op og tage styrtebad når jeg var ved at gå i seng. Badeværelset lå lige oven over mine "hummere".

Han lindrede sin uro ved afstemning af bogholderiposteringer, hjulpet af en morgensøvnig, alt for tidligt hidstævnet kontorist. Det meste af dette arbejde er ensformig oplæsning, men når det kommer til efterprøvning af vareleveringers rigtige overføring fra ekspeditionslisten til kundernes konti bliver det straks mere interessant. Kontoens sidetal opføres på listen, når posteringen sker, og nu råber kontoristen dette tal op og far slår op i kontobogen på den nævnte side og ser efter, om det er ført rigtigt ind.

Det kan godt minde om børns tallotteri om marcipan-grise nytårsaften; det de kalder Bingo i Amerika, spillet af pengegrådige der barnligt fordeler deres dollars til dem der tilfældigvis først får kortet fyldt, efterhånden som tallene læses op.

Hør nu bare:

Kontoristen råber op: "420".

Far slår op i hovedbogen side 420 – "Javel".

Kontoristen: "General Leschly".

Far: "Javel". Han har fundet Leschlys konto side 420. (Der kunde godt være plads til flere privatkunders konti på samme side.)

Kontoristen: "20 tønder nøddekulà 3 kr., lig med 60 kr."

Far: "Javel".

Kontoristen sætter blyantshak ved denne post i journalen.

Far: "Næste!"

Kontoristen: "730".

Far slår op og finder side 730 – "Javel."

Kontoristen: "Overlærer Stegmann".

Far: "Javel". (Han står på side 730.)

Kontoristen: "10 tønder koks à 2 kr., lig med 20 kr."

Far: "Javel".

Kontoristen – hak i journalen.

Far: "Næste!"

Sådan bliver det ved, time efter time, måske nok dulmende for urolige nerver.

ALT IMENS SOV jeg min morgensøvn indtil jeg kom i tøjet og mødte på kontoret i Mindegade lidt før halvni. Man kunde stille sit ur efter chefens kommen og gåen. Var vi blot på plads, vi der havde kontorarbejde, lidt før halvni, var alt godt. De derude på lageret måtte rette sig efter andre ure. Der blev lukket op klokken seks. Dagen var lang, men chefen var der heldigvis ikke hele tiden. Frokostpakke havde han med, ligesom jeg. De andre gik hjem til middag kl. 12. Da pauserede chefen og jeg, hver med sin lommemad, og der var ro. Han inde hos sig selv, sidelæns ved skrivebordet, tilbagelænet i skrivebordsstolen læsende en avis, lommemaden i sit papir på skrivebordet. Jeg, ved min pult, Jyllandsposten udbredt på pulten og mellemstuderne ved siden af. Jeg kunde se fars ridekammerat Niels Stampe tværs over gaden i sit vindue på 1. sal. Der sad han i sin stol og nød avis og cigar oven på frokosten. Mens jeg studerede Jyllandsposten lyttede jeg til klaveret ovenpå. Agnes, chefens søster, spillelærerinde, indøvede "Widmung", vistnok gjort svær af Liszt. Hun

spillede godt. Det var dejligt. Som en generalprøve. Ophold og forfra – gang på gang.

Når de andre kom tilbage og middagsroen var forbi, gik chefen hjem til en tidlig middag. Om eftermiddagen, på et bestemt klokkeslæt, gik han op ad den tæppebelagte trappe til 1. sal, for at aflægge den daglige visit hos sin mor, den gamle tante Nielsine. Personalets indbyrdes forhold og privatliv bragtes på det rene i disse pauser. Øl og borgmesterkringle fortæredes, den rå Don Juan, lagerforvalter Kock, foretrak dog rollmops, fisket op af marinaden i et sylteglas. I min første tid underholdt han os – sin egen Leporello – med åbenhjertige beretninger om erobringen af mørkhårede og blonde, blåøjede og brune, varme og kolde skønheder. Efter hans lykkelige formæling med en yndig blond, fyldig datter af tømmermester Hansen fra Banegårdsvej, belærtes vi om hvordan ægtemænd bedst undgår at snæres for stærkt af hymens lænker. Direkte anvisninger gaves vor bogholder Lars Peter Nielsen, bondefødt og uden Kock's storstadserfaringer, slem – til min fortvivlelse – til grim morgenharken. Han stod foran opfyldelsen af sin ungdoms drøm, formæling med den trolovede fæstemø fra nabosognet derude fra bø-landet.

“De skal gøre som jeg gjorde, Nielsen, fra den første dag, at én bestemt aften om ugen, så er De ikke hjemme. Enten De har noget for eller ej. Jeg har sgu tit måttet gå en hel aften i øsende regn, frem og tilbage mellem dragonkasernen og Magdalene-møllen, når jeg ingen steder havde at gå hen.”

Lars Peter lo afvisende. Det var tydeligt, at han ikke agtede det gode råd. Han var så dum, sagde Kock, at han endnu troede han aldrig fik nok af at hænge hjemme hos kællingen.

SOMMERFERIE var et ukendt begreb for kontorfolk. Aldrig nogensinde havde nogen tænkt sig at kontorfolk ferierede. Det var ikke så sært at der ikke var overfyldt på badestederne. Ved at plage chefen fik jeg otte dages sommerferie; det var begyndelsen til almindelig feriesædvane for dem alle dér på kontoret. Måske fordi en ny tid indvarsledes, ellers havde jeg nok ikke fundet ørenlyd for mit plageri.

Jeg havde lyst til at benytte de otte dage til en rejse til Bornholm. Måske for at få lejlighed til at aflægge min gamle lærer fra latinskolen, Conrad Koefoed, en visit. Han blev i min skoletid forlovet med en lille pige fra Rønne – selv bornholmer, og blev forflyttet til skolen i Rønne, da han blev gift. Nu morede han sig med at fortælle os om alle forberedelser til brylluppet. Viste os planer af det nye hus, der byggedes på svigerfaderens grund, om møbleringen, silkebetræk på dynerne. Vi fik lov til at bestemme overskriften på kærestebrevene til hende; duksen den første dag, nr. 2 den næste dag og så fremdeles, klassen ned. Opfindsomheden steg i omvendt proportion. Han foragtede de dumme dukse, de begavede bønderdreng. "Kjære Magda!" var også alt hvad de kunde finde på. I min ende af klassen, med de dovne slubberter, svulmede den ømme overskrift. Gud ved hvad Magda tænkte. Skulde

han have et telegram af sted til hende, fik budbringeren strenge ordrer: "Gud nåde og trøste dig, hvis du vover at læse det!"

Jeg indviede min far i mine planer om at tage til Bornholm, – med den forventning naturligvis, at han vilde finansiere turen, hvis han gav mig lov. Ingen indvendinger, det var da storartet.

Inden afrejsen henvendte jeg mig til ham, at nu tænkte jeg at rejse, om jeg så måtte få rejsepenge. Han gav mig 50 kroner!

Af sted drog jeg, via Kalundborg til København, hvor jeg indtog et let måltid hos Wivel. Fortsatte via Simrishamn til Allinge. Tog ind på øens fineste hotel på Hammeren.

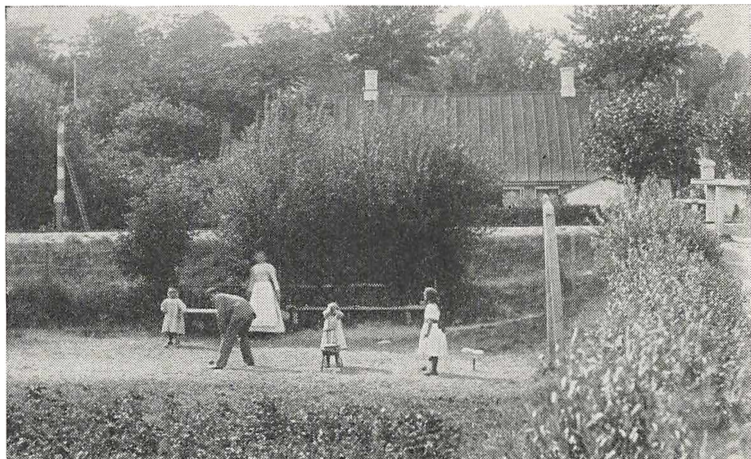
Efter een dag dér fandt jeg kassebeholdningen stærkt reduceret. Begav mig til fods sydpå, stødte på et par herrer som også var på fodtur, en dyrlæge fra Grenå og en telegrafist fra Fredericia. De vilde gerne forstrække mig med penge. Vi så hele øen, endte i Rønne, hvor besøget hos den elskede lærer var lidt af en skuffelse. Magda viste ingen synderlig venlighed, og Koefoed gav mig en cigar og bad mig lade være at tabe asken på gultvæppet.

Ankommet til København med damperen tog vi ind på et hotel i huset hvor nu B. T.-Centralen er. Mine rejsekammerater tog sig af min bagage – som et pant, tror jeg – og jeg aflagde næste morgen besøg hos onkel Christian og fik penge. Dem måtte far sende ham da jeg kom hjem. Han kunde lige så godt have givet mig nok, inden jeg rejste.

Det gik ligesådan med de to små værelser jeg fik lov at tage nede i stuen, hjemme i Spanien nr. 1. Jeg flyttede min seng fra kvistværelset derned, men jeg kunde da ikke bo i to tomme værelser, kun med en seng. Han gjorde dog ikke mine til at skaffe mig møbler, så jeg måtte selv op til en snedker i Frederiksgade og udvælge bord og stole, bogskab og chaiselong. Et gammelt skrivebord af fars havde jeg. Jeg ved ikke hvad far tænkte da snedkeren præsenterede regningen, men der var jo ingen vej udenom. Han betalte.

JEG forledtes til at tage på regning. Det var særlig slemt med bøger. En meget fin merskums-shagpipe kunde jeg heller ikke stå for. Hvilke vidunderlige russiske cigaretter man røg i de dage. Bostanjoglo. Fineste duft. Ud på natten en enkelt lille gul Chartreuse. Flasken skjult bag en bog i bogskabet.

Sjældent så jeg noget til de andre, undtagen lige ved måltiderne. Det skete dog ved kvartalsskifterne at far gerne vilde tale lidt med mig, bag låset dør, for ikke at forstyrres. Det var regningerne. Formaningerne og forundringen over min anskaffelse af "alt det juks" forstærkedes måske ved slag på bordpladen med knoerne af den højre hånd, og hævet stemme. Audiensens afslutning og min noget hastige retræte fik mine nysgerrige søskende til at falde over hinanden, væltet af den åbnede dør bag hvilken de havde gottet sig over den vigtige storebrors "kanel".

Den vigtige knægt spiller kroket med sine tre små søstre på Søren Jorgensens strandgrund, ca. 1897

Den vigtige knægt nyder solufsten med sine tre små søstre, ca. 1897

EET VAR SLUT for stedse: barneårenes besøg i Hjørring. Den gamle trætte bedstefar gav op og flyttede, som så mange emeritus'er, til København. Fandt sig en villalejlighed på Christian Winthers Vej, han og bedstemor og faster Tylle. Tog jeg derud på besøg med hest omnibussen ad Gammel Kongevej og hoppede af og drejede ned ad Rathsacksvej, så jeg, straks når jeg kom om hjørnet, deres vinduer dernede på Christian Winthers Vej, for enden af Rathsacksvej, og spejdede efter et kendt ansigt bag ruden, ligesom vi spejdede efter de store lindetræer nede ved Tarskov Mølle, når vi drejede om hjørnet oppe i Harlev.

Nu var det også forbi. Han døde, den gamle mand, pint af besværligheder og sygdom.

Jeg fik fri fra kontoret, og far tog mig og min bror Hack med til begravelsen. Ude på kirkegården, efter at præsten havde kastet de tre skovfulde jord ned på kisten som var sænket ned i graven – og de efterladte var begyndt at gå, bad far os to drenge vente. Vi skulde se at graven blev fyldt med jord. Han bad os om også at vente og se graven blive fyldt, når vi engang sænkede *hans* kiste ned i jorden. Det var for meget for os to knægte. Vi trykkede os ind til far og græd.

Min farbror, onkel Hack, arkitekten, overværede denne scene, og den lidt rørstrømske situation fremkaldte et overbærende smil på hans læber.

Ude på Tarskov Mølle skete der også forandringer. Onkel Jens gik fallit. Han kom ind til Århus og fik lov at hjælpe til i kulforretningen – gå ud med regninger og sådan noget. Men hans lille stump have derude bag ved møllen gik hurtigt til i ukrudt; roser og dejlige jordbær havde han dyrket, hjulpet af den fine støvregn fra vandfaldet under møllebroen, og nu var der ingen der kunde sige hvor ørreden stod, og der var ingen rød snaps i egetræskabet. Heller ikke flere hyggelige frokostbesøg hos os når han kom til byen om lørdagen for at sælge sit mel, rivende sine vittigheder af sig med de lukkede øjne når han selv lo ad dem. Og de gode råd til mor, til hendes største ærgrelse. Han havde ikke meget fidus til kvindfolk. De skulde rette sig efter deres mænd og føje dem: “Føj ham, bette frue!” “Som om jeg bestilte andet”, fnyste mor når han var vel ude af døren.

Han var lidt mere spagfærdig nu, men over for mig var han den gamle fornøjelige ungarl.

Vi var tre ungersvende der spillede l’hombre med ham om lørdagen i hans lille toværelses lejlighed i Amaliegade – til den lyse morgen.

Vi mødtes også, han og jeg, hos onkel Hack’s på Lille Rosenborg. Der havde jeg mit tilflugtssted fra de kom til Århus. Jeg kunde sludre med tante Johanne og lufte mine radikale synspunkter uden at støde hende. Min mor vilde

ikke høre på mig: “Georg Brandes, den modbydelige karl, han har jo været gift tre gange!”

Onkel Hack, når jeg listede ind til ham i hans stue, fuld af tegnebrætter, forklarede mig tålmodigt hvad han arbejdede med. Snakkede jeg med ham om mine antimilitaristiske ideer (jeg hadede løjtnanter; de havde tid til at flirte med pigerne på strøget mens en anden én var lænket til en kontorpult), vilde jeg ikke tro han havde ret når han sagde at det blev såmænd ikke anderledes selv om Christensen Stadil en dag kom til magten.

Når onkel Jens var med derude snakkede vi kun hyggeligt om dit og dat og fik te om aftenen. På vejen hjem en aften betroede onkel Jens mig at han troede: “Det blir sgu en bette spanier”. Tante Johanne var i velsignede omstændigheder og de havde, hun og onkel Hack, passende tid i forvejen været på en rejse i Spanien.

Jeg var vel efterhånden næsten over den alder, hvor forældre overvejer om de skal “tale med én”. Der var dog ingen af dem, der havde indviet mig i mysterierne. Onkel Thomas, præsten, hvor jeg blev konfirmeret, “talte med mig” den sidste gang jeg mødte derude i præstegården, forinden bekræftelsen af “dåbspagten”. Hvad han sagde husker jeg ikke, men jeg husker at jeg var flov på hans vegne. At han, der fik det ene barn efter det andet, docerede forsagelse og ungdommens renhed over for mig som var så ren som en nyslået toskilling!

Nej, må jeg så bede om onkel Jens! Skulde man til København, dette usædelighedens og letfærdighedens arne-

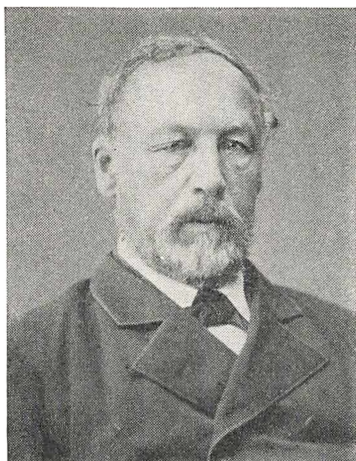
sted (skønt kun på visitter hos sine bedsteforældre på Christian Winthers Vej og måske i teatret), var det jo nødvendigt at have formaninger med på vejen. “Du må sgu godt gå hjem med en pige, men du ska’ it bli’ ve’ hende!” Det var hans seksual-filosofi.

Min fætter Waldemar som i Norsminde i de spæde år var vænnet til søen og derfor nu i Århus holdt til ved havnen, var en god bekendt af lods Børløs og stod under hans beskyttelse. Formanedes af ham forinden en letsindig og efter lodsens mening såre farlig udflugt til hovedstaden. Hans på godt dansk klangfulde og vægtige ord lød i dan-net omskrivning: “Waldemar, kommer du ud for piger og føler lysterne rejse sig i dig, så husk på at så sidder for-standen i bukserne!”

LÆRETIDEN til ende drog jeg ud i verden, og i de år jeg var borte skete mange ting. Far byggede sit herskabelige hus Skovhuset, ude i Riisskov på en smuk grund på en skrænt, købt i et lyst øjeblik. Det var ikke første gang han havde omgædes med byggeplaner. Allerede mens vi boede på Vestergade var han faldet for en udsigt fra toppen af Holmevej med Århus, havet og Mols vidunderligt udbredt for øjet. Han købte den lille gård hvortil denne dejlige udsigtsplads hørte, og lod sin bror lave tegninger til et hus der skulde bygges oppe dér hvorfra det hele sås i al sin pragt.

I den lille gård nede bag højdepunktet installerede han sine svigerforældre, den gamle Konrad Lassen og Stine, hvor de kunde have det hyggeligt på deres gamle dage. Det var altså min mors rigtige forældre, dem der sendte hende og hendes lille tvillingsøster ud på vejen i 1864 for at se om tyskerne kom. Hvordan de tilbragte deres liv har vi ikke senere hørt om. Abelones plejeforældre var nærmere ved hånden når vi kom til Hjørring.

De dukkede dog op engang for at passe os da mor skulde en tur til Norge for at komme sig. Stine, min smukke mormor, anvendte andre opdragelsesmetoder end

Morfar, Konrad Lass

Mormor, Stine Lass

vi kendte, stak mig en dag en sikkert velfortjent én på siden af hovedet hvorefter jeg fornærmet spurgte om hun var en bedstemor der slår. (Det var jeg ikke vant til fra den nu så blide Hanne i Hjørring.) Hun svarede mig at “det kan du lige tro jeg er” og hun sagde alvorligt til far at det vilde gå hans børn ilde her i verden hvis han ikke i tide gav dem no’en bank.

Nu sad de på den lille gård i Holme med heste og køer og skulde igen til at drive lidt landbrug.

Men svingende i sindet opgav far byggeriet, solgte den lille gård og anbragte de to gamle i en toværelses lejlighed i Brunsgade, hvor vi unger måtte underholde bedstefar med at spille rambus med ham. Stine, den gamle tykke

kone, måtte op om natten når han vågnede, og i sin bare natkjole, gennem køkkenet gå ud i gangen og åbne døren til baggården for at finde ud af hvad vinden var. Det måtte han have at vide.

Et lille gravsted på kirkegården i Holme var alt hvad der var tilbage til minde om den lille bondegård og byggeplanerne. Dér havde de begravet den lille Ellen som døde da hun kun var eet år, så var hun i nærheden af os når vi flyttede til Holme. Jeg husker da vi kørte derud med kisten og at jeg græd lidt da jeg stod ved kirkegårdslågen og de bar den lille kiste ind på kirkegården. Jeg var ni år dengang. En død kanariefugl var det eneste jeg hidtil havde begravet.

MEN inden far tog fat på byggeriet i Riisskov og mens jeg var optaget af alt det fremmede overfaldtes han af et meget alvorligt depressionsanfald. Mor havde altid skjult for børnene så godt hun kunde, når far var dårlig. Denne gang kneb det. De små blev sendt ned på kontoret, men de nåede at se mor kaste sig hulkende på sofaen. Hun havde fået besked om at far var gået sin vej, de vidste ikke hvor han var. Han gjorde dog ikke en ulykke på sig selv, og hos sin søster Christiane i præstegården i Lem oppe ved Skive fandt han ro og fred og kom langsomt i ligevægt, hjulpet af hendes kærlige pleje.

En middelhavstur vilde nok få ham helt på ret køl, som engang før. Kontoret satte sig i forbindelse med os i Skotland og det blev ordnet at far skulde en tur med et af vore

skibe som netop skulde til Middelhavet. Desværre blev det omdirigeret og han måtte gå i land i Newcastle. Jeg rejste derned og tog imod ham; fulgte ham hjem – dog med ophold i London hvor ingen af os havde været før men hvor han mente jeg måtte kende alt da jeg jo kunde sproget. Crystal Palace så vi, det vilde far gerne se; det havde han læst om. En Musical Comedy, med flotte piger og optrin, det havde jeg læst om – det morede også ham. Penge kneb det med og far vilde nødig gøre udvej for nye forsyninger. Vi klarede lige at tage hjem på 3. klasse og en bøv i Hamborg. Jeg returnerede straks til mit dejlige Skotland hvor jeg var så glad ved at være.

PÅ ET sommerferiebesøg hjemme i Århus mens jeg opholdt mig i Skotland traf jeg sammen med professor Knud Pontoppidan og hans kone. Hun var fra Hjørring, yngre veninde af provstebørnene. Pontoppidan var i nogle år overlæge på sindssygeanstalten i Riisskov og jeg tror fru Pontoppidan fordrev tiden med at være tegner hos onkel Hack. Hun kastede nyt lys over provstefamilien. Jeg kendte den kun som en lille beundrende, ferierende drengs paradisbeboere, elsket og forgudet af min far og hans søskende.

Fru Pontoppidan fortalte skæmtsomme træk – ikke uden at drille faster Tylle lidt; hun holdt ikke rigtig af det. Provsten gik morgentur på fastende hjerte. Lidt ludende. Den store silkekalot godt ned i nakken, under den stive sorte hat. Tit en lille dryp under næsen. De ærbødige søgnebørn hilste ærbødigt og fik en finger til hatteskyggen

Hjemme fra Skotland, ca. 1900. Tante Johanne Hack (med Else), fru Johanne Pontoppidan (med Erik) ved stranden Riisskov

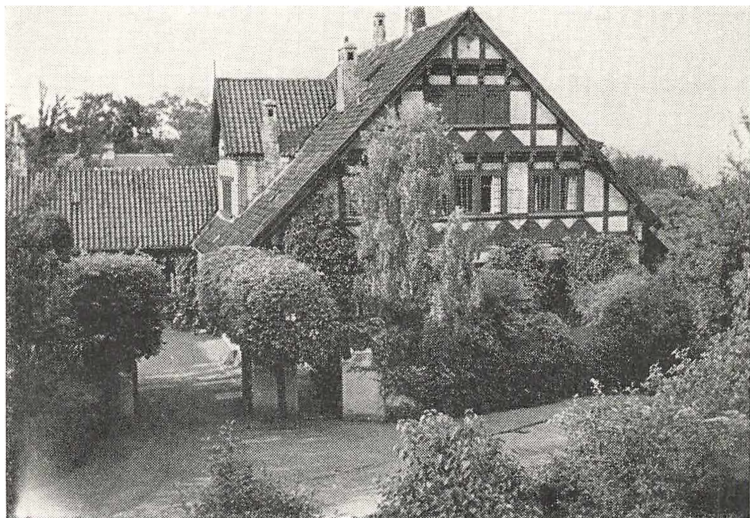
som genhilsen. Han tålte ikke man talte til ham, og det hed sig at han blev bragt besvimet hjem engang da forbi-spadserende formasteligt havde standset ham og indledet en samtale med ham. Faster Tylle var forarget når fru P. opvartede med den historie; hun skulde skamme sig. Faster Tylle fandt det dog i sin orden at bedstefar var vanskelig. Jeg talte engang med hende om hvor irriterende onkel Christian var – hendes elskede bror som ingen fejl havde, lige så lidt som faderen. Hun fandt det ganske rimeligt at Christian var irriterende, det var hendes far også, og så var der ikke noget galt ved at være irriterende. Og som et eksem-

pel på bedstefars irritabilitet fortalte hun at han blev meget irriteret hvis pigen om morgenen stillede kanden med barbevand hvor den ikke plejede at stå. Og gav ondt af sig. Men blev hurtigt god igen og gik ud i køkkenet og bad pigen om forladelse. Men besvime – nej, hør nu!

Fru P. havde gået til præst hos bedstefar og fortalte at det kedede hende, så hun en dag faldt i søvn. Men vågnede forskrækket og faldt ned af bænken da bedstefar med tordenstemme og slag i bordet forklarede hvor slem den onde var. Han blev straks blid da han så hvad der skete og sagde til hende: “Du blev da ikke bange, bette Segelcke?”

Bedstemor kendte jeg kun som en stille gammel kone der sad ved vinduet i sin lænestol, i solskinnet. En salmebog med stor skrift, i hånden. Et lommeterklæde i skødet og et spyttekrus på bordet – med vat i bunden. Men som jeg før har fortalt – og det har jeg også fra fru Pontoppidan – kunde hun godt i de unge år blive gal i hovedet på drengene og løbe ud på Axeltorvet og smække en af dem en lussing.

BOERKRIGENS højkonjunktur gav gode kår, også i Danmark. Det var i de dage Århus by købte Marselisborg Gods. Højvande og udvidelse. Byen voksede, virkelysten steg. Der blev tjent penge og bygget villaer. Onkel Hack byggede sig et dejligt hus på den udvidede Strandvej og far byggede Skovhuset på sin grund i Riisskov. Med al moderne komfort, badeværelse, wc, elektrisk lys og cen-

Skovhuset

tralvarme. Depressionen som blæst væk, afløst af højt humør og optimisme. Dertil bidrog at en grim ny konkurrent var gået ind på en venskabspagt. En ung mand fra København havde nedsat sig i byen; det blev sagt at det var repressalier for Kampmann & Herskind. Det var ganske vist 15 år siden onkel Christian havde "fået" Herskind, men først nu var Andreas Christensens søn Julius blevet voksen, og ham etablerede faderen i Århus. Forretningen fik det klingende navn Århus Kul Kompagni (som om det var det eneste sted man kunde få kul). Efter en hård tårn var de nu holdt op med at æde hinanden.

Alt dette, fars store depression, start af Århus Kul Kompagni, Århus bys køb af Marselisborg, byens udvidelse, det optimistiske villabyggeri og Boerkrigens storkonjunktur skete mens jeg var hjemmefra. Det var større forhold jeg kom hjem til i efteråret 1903, end dem jeg forlod i sommeren 1899.

Jeg blev indlogeret i Skovhuset hvor mine forældre havde opslået deres helårsbolig og jeg fik et dejligt værelse med vid udsigt over Århusbugten til det skønne Mols.

Jeg fik lov til at arbejde på fars kontor og jeg drog derind på min cykel hver morgen, en yndig lille tur langs kysten, på en særlig cykelsti, reserveret for medlemmerne af Århus Bicycle Club. Far spadserede ind, enten på spadserestien langs kysten eller gennem den højt over skrænten liggende skov.

Hack var student og boede i København hos mors tvillingesøster Christine, enke efter den tavse Waldemar Jørgensen som en dag var blevet dræbt af en stabel brædder der faldt ned over ham i tømmergården.

Henrik var kommet i lære i den traditionelle jernforretning i Mindegade hos fars fætter Viggo Rahr.

De små piger, Inger, Dit og But, blev kørt i skole hver morgen i et lavt enspænderkøretøj af den trofaste kusk som hed Karl. Han hentede dem igen og kørte dem hjem efter skoletid.

Formanden inde på kulpladsen hed Jensen. Hans bror Laust delte sin tid mellem pladsen og "villaen". Han kom

Børnene kører i skole, mens hele familien ser til.

traskende ind på sine store fødder og afleverede en frokostkurv med lidt smørrebrød og kakao til far og mig.

Der blev spist til middag i Skovhuset når børnene kom hjem fra skole. Jeg kunde hurtigt cykle frem og tilbage. Far tog en middagssøvn, og det var sjældent han gik på kontoret om eftermiddagen. Han tog dog gerne lidt ind til byen. Gik i klubben og læste aviser og spillede også kort af og til eller så på de andre. Sommetider gik han på konditori og spiste en portion karamelbudding, hans livret. Efter halvsyv-togets ankomst spiste vi til aften. Så lukkede far sig inde med aftenavis og lang pibe og gik tidligt i seng.

Skovhusets veranda

Det var ved vintertid jeg kom hjem, der var ikke noget særligt at foretage sig. Mine skolekammerater var studenter, jeg måtte få tiden til at gå så godt jeg kunde.

Min gamle ven onkel Jens var død. Trods mors ærgrelse over hans "klogskab" tog hun godt imod ham i hans alderdom. Efter deres indflytning i Skovhuset kom han spadserende ud til dem en gang imellem. Spiste med dem tidligt om eftermiddagen, blev puttet i seng og fik en god middagssøvn med den lille røde næsetip ragende op over dynen, og sjoskede hjem igen henad aften. En skønne dag blev han dårlig på vejen derud, måtte støtte sig til et træ, men sank om og døde.

SÅVEL i Skotland som i Paris hørte jeg en del musik. En søndag lod jeg mig friste til at tage ind og høre en kirkekoncert i domkirken. Iført mit fineste skotske kirkeskrud, dobbeltradede silkeforet knælang diplomatfrakke sribede benklæder høj silkehat og handsker indfandt jeg mig i kirken.

Da koncerten var forbi og jeg gik mod udgangsdøren fremtog jeg mit cigaretetui og puttede en cigaret i munden. Ude i den lille udbygning før man går ud på gaden vilde jeg tænde cigaretten da det udenfor blæste en strid vind. Det vakte åbenbart nogen forargelse. Politiassistent Haurbach som også havde overværet koncerten og var på vej ud, samme vej – denne udgang lå lige over for politistationen – hørte en bemærkning om hvad sådan en laps bildte sig ind, ryge cigaret i Guds hus, trængte sig hen til mig og sprang på mig som en foxterrier, den lille skrutryggede fyr med sit fipskæg og vigtige fjæs. Førte mig i triumf, med stærk klo i min venstre arm, tværs over gaden og ind på politistationen hvor han kommanderede “Hatten af!” og overgav mig til den vagthavende betjent. På dennes forhør om navn, alder og bopæl vaklede jeg lidt med hensyn til det sidste – jeg var ikke klar over om den juridiske adresse var Riisskov eller Vejlbj Krat. Det fremkaldte en isnende bemærkning: “Nå, han kan ikke engang identificere sig!” Løsladt, med besked om at jeg skulde høre nærmere, mødte jeg ophidset og harmdirrende til søndags-aftensmaden i Skovhuset. Bøde! Det vilde jeg se en dom for.

Lapsen, der ryger cigaretter i Guds hus

Næste dag aflagde far et besøg på politistationen, aftog, dybt høfligt, sin hat og spurgte lavmælt om det ikke var muligt at min uheldige optræden kunde ordnes med en bøde. Det kostede 4 kr., og far gik takkende og dybt bukkende derfra. Tog først hatten på langt ude på gaden og sagde ikke noget til sin vrede søn.

ARBEJDET på kontoret optog mig. Jeg havde aldrig før følt et ansvar. Kun at slippe let fra det kedelige. Når far

kom med et frimærkealbum jeg havde tigget om da jeg var en lille dreng og lå i sengen med mæslinger, og han ledsagede gaven med at han håbede det måtte være en spore til flid, forstod jeg ham ikke. Hvordan kunde det spore til andet end til at sætte frimærker ind. Senere i livet var det jo meget sjovt at lave regnskab for skibene, i Skotland og i Paris. Mig var det sådan set ligegyldigt om det gik op eller ned. Mine kål var lige fede, det var kun et puslespil. Nu kom det mig ved, det der foregik i fars kulforretning, og jeg følte mig hurtigt hjemme i de nye omgivelser.

Inde i det forreste kontor, ud mod gaden, stod fars mahognipult, kun skilt fra folk der kom ind ad hoveddøren af en stump skranke – med en stol ved væggen, gæsten kunde sætte sig på. Far fik lys fra et vindue på den anden side af pulten. Pænt stort lokale med endnu et vindue lidt længere inde, og foran det stod prokuristens pult, den ivrige og højtalende unge dygtighed H. M. Erhardi's plads.

Vi så lidt skævt til hinanden fra den første dag. Det passede ham vel ikke så godt at jeg gjorde min entré; jeg på min side syntes måske at han dominerede lidt for meget. Men han var en flittig og pålidelig, ansvarsbevidst ung mand. En medhjælper af den rette kaliber. Rideinteresse, ligesom far. For at lette den unge mands budget havde far foreslået ham at de skulde holde ridehest i fællesskab, det passede også far, han havde nok i en ridetur nu og da. Det gik dog ikke så godt. Hesten fik de, op at ride kom Erhardi også, men hesten løb med ham en af de første gange han vovede sig ud; han måtte klamre sig til dens

hals for ikke at falde af. Det blev hans sidste ridetur. Men når der kom nogen ridende forbi – det skete tit på vej ud til skoven – fik Erhardi lorgnetten på og glædede sig over synet. Og han var en fast og sikker gæst ved alle hestevæddeløb.

Det tredje vindue mod gaden sad i en pæn lille stue der var møbleret med et egetræsbord og et par stole, et “konferenceværelse”. Der spiste far og jeg Lausts rullepølse-mader, nok så fredsommeligt og muntert.

Min arbejdsplads var dog i bogholderiet, et værelse man kom ind i fra det fine forkontor gennem en åben fløjdør. Det vendte ud mod gården; man så kuldyngerne gennem dets to vinduer. Ved det ene af vinduerne sad bogholderen bag en stor dobbeltpult. Han hed Andreas Wedell i de dage og førte med sin smukke håndskrift regnskab med hvad vi købte og solgte; hvem vi solgte til og hvornår det blev betalt. Og han kunde sige, når et år var omme og han talte alle tallene sammen som stod på alle siderne, om der af alt maset havde aflejret sig noget. Kan man ikke sammenligne det med det man læser om marsken, ebbe og flod, som afsætter frugtbart dynd?

Revision kendte man ikke i de dage. Det besørgede far i de årle morgentimer. Månedlige råbalancer var også ukendt. Kun én gang årligt blev regnestykket gjort op. Far ventede spændt. Var resultatet en skuffelse bad han bogholderen tælle om, om der ikke var en fejl.

På den anden side af pulten var min plads. Midt på pulten lå seddelbøgerne. Der var to. Den ene hvid, den anden blå.

Alt hvad der skulde udleveres fra gården var i forvejen opnoteret i seddelbøgerne. I den hvide hvad der skulde leveres på kredit, i den blå hvad der var betalt ved bestillingen eller skulde betales ved leveringen.

Fra forkontoret var der dør til en nedgang, nogle få trin, til yderdøren til gaden, med sin glasrude og revne til postkassen. Fra bogholderiet var der dør til en nedgang, nogle få trin, til gården.

Når dagen var til ende kom formand Jensen op ad de få trin fra gården og afleverede dagens ekspedition på skranken, de hvide og de blå udleveringssedler i en fedtet lommebog med papbind. De vinterdage gik han straks i gang med at fyre i den mellem de to lokaler indmurede kakkelovn, en stedsebrænder; rystede asken ned og fyldte den op med nøddekul. Tjæren drev lidt ned ad lågen.

Alt imens var Erhardi kommet ind fra sin pult, havde gennembladet lommebogen og dernæst gennemgået seddelbøgerne på pulten og udtaget hvad der skulde leveres næste dag. Når formanden var færdig med kakkelovnen stillede han sig op henne ved skranken for at få ordrene for den næste dag. Erhardi læste hver seddel op, hvad hver især skulde have leveret, med alle bibemærkninger om tidspunkt, hvor kældernøglen hang, eller om portneren skulde adviseres. Jensen stod og smårømmede sig, og tørrede af og til øjnene, de var slemme til at løbe i vand. Så ud som om han slet ikke hørte efter. Jeg sad og så på det. Undrede mig hvad der egentlig foregik i hans hjerne. Hukommelse er noget mystisk, ufatteligt noget. Huskede

han virkelig alt det Erhardi læste op for ham. Jeg kom i tanker om en gammel fyr der kom på kontoret ovre i Skotland. Derovre regner det jo så meget. De sagde om ham, at da han var ansat ovre i havnen hvor kullene udskibes, og det var hans job at opnotere numrene på jernbanevognene som kom ned fra minerne med kullene, så kunde han gå hen langs rækken af jernbanevogne – og den var lang, og når han kom ind bagefter i tørvejr på kontoret, skrive alle numrene op. Han huskede dem alle sammen, blot han havde set dem når han spadserede ned langs vognrækken. Jeg havde dog Jensen lumsk mistænkt for at han gennemgik sedlerne når han kom hjem om aftenen.

VED pulten ved det andet vindue havde havneekspedienten plads. Grotkjær hed han i de dage. Han var ved havnen når der var skibe under losning.

Nu om dage går det gesvindt: en kran firer en skovl ned, den graver sig fuld, hejses op, svinger ind over plads eller silo – og tømmes.

I de dage var det mere omstændeligt, måske værd her at beskrive skønt kun af kuriøs interesse. Skibet lægger til ved kajen efter sin vippetur over Nordsøen. (Slingebræt på bordet, fugtet dug for at holde på tallerkenen, angosturaflasken sat fast i skuffen ved skipperens plads.) Lasterummenes svære træluger fjernes – kullasten kommer til syne. Fra lugekarmen lægges en bred planke hen over skibets ræling og ind i land over kajen. Planken lægges på

træbukke, så højt at jernbanevogne kan køre under den. Arbejdsmænd går i lag med kullasten og skovler kullene i trætønder. Ved siden af skibslugen står et dampspil, en tromle som kan snurre rundt, og en "winchman" sidder bag spillet og betjener det. Et tov går rundt om tromlen op gennem en talje i en stump mast, og kroge på enden af tovet sættes på den fyldte tønde nede i skibet. Rundt snurrer tromlen, tøndens løftes op og modtages af en mand på planken. Han svinger den fulde tønde rundt, får lidt "slack" på tromlen, sætter tøndens på planken bag sig hvor to mænd står parat til at bære den i land. De sætter bærestænger på den, som man i gamle dage bar fine damer i bærestol gennem gadesnavset; ind med tøndens ad den gyngende planke, hen over vognen som indholdet skal ned i. De sætter tøndens ned, tager bærestængerne af og lægger dem på planken. Tager fat i hver sin side af tøndens, og støttende sig til hinanden ved at lægge den ledige hånd på makkerens skulder vælter de tøndens og lader kullene styrte ned i vognen. Op med den tømte tønde igen, bærestængerne på og tilbage ad planken for at få den byttet om med en fyldt, som netop er kommet op dernedefra.

Nogen lydløs forestilling var kullosningen ikke i gamle dage. Et hold, som beskrevet, kaldtes en gænge. Der var 4-5 gænger på hvert skib, og der lå vel 3-4 skibe ved siden af hinanden, hver med disse 4-5 gænger med hver sit larmende dampspil, træskotrampe fra råbende arbejdere, larm af lokomotiv og rangerende banevogne med fløjtende portører, bandende vognmandskuske, gnistrende heste-

hove og nedstyrtende kul, alt indhyllet i kulstøv, regn og blæst, så alle var sorte som negre – arbejdere, portører, kuske, formænd og regnskabsførere.

Nok til at gøre én rundtosset. I sine unge dage passede far selv losningen. Ude omkring i landet havde han lovet sine gode venner at de nok skulde få de fineste kul, og samvittighedsfuldt overvågede han selv at hans ord blev holdt.

Der var teknik ved denne gammeldags kullosning. Nu om dage er der ingen kunst ved det. Alt renses og sorteres inden leveringen. Men dengang –! Det gjaldt at passe på, at der ikke læssedes kul i banevogn før de var “rene”, d. v. s. fri for ituslåede småstykker. “Storekul” skulde være store kulstykker, ikke stort og småt imellem hinanden. Kullene er fint sorteret inden afsendelsen i banevogne fra minen, men slås itu ved den brutale nedstyrtning i skibet. Det går værst ud over det der bliver liggende i midten, stødt og dunket hver gang endnu en vognladning dumpes ned. Stykkerne der er så heldige at trille ud til siden slipper bedst fra turen. Vil man have fat på dem – og det er dem man har lovet kunderne – så må de ulykkeligt smadrede først fiskes op af skibet og køres hjem for at komme på operationsbordet og få småstykkerne skilt fra før de kan sendes ud til folk. Det er en dyr omgang. Det gælder at få flest muligt af de “rene” kul bjerget under losningen. Det var kunsten ved den gammeldags facon. Man tjente kun på det der udleveredes lige fra skibet. Omkostningerne åd det, hvis de først skulde hjem og sorteres.

Efterhånden sat rigtigt i sving overlod far til sine betroede medhjælpere at passe dette arbejde. Erhardi inspirerede flere gange om dagen, spadserestokken på skulderen som et draget sværd, gik ombord, kiggede ned i hvert skibsrum og så hvordan kullene så ud. Gav Grotkjær besked med højt hævet stemme for at overdøve larm og blæst.

Tab ved lagersortering undgik man om man fandt nogen der kunde bruge de ituslåede kul, de såkaldte lugekul. Det lykkedes far at finde en slags kul, som både fabrikker og mejerier fandt behag i. Fabrikkerne tog lugekullene – det gjorde ikke noget at der var stort og småt mellem hinanden – og mejerierne fik de rene. Det passede godt, og selv om fabrikkerne med deres store forbrug skulde have en lidt lavere pris end den mindre forbruger – mejeriet – betalte, var det mere fordelagtigt end at skulle lagersortere kullene – og sælge det frasorterede smuld med tab. I kulhandelens barndom var dette smuld usælgeligt og måtte bruges til fyld. Efterhånden kunde det dog sælges, omend til lavere pris end de “rene” kul.

Min første vinter gik med at lære forretningen at kende. Der blev ikke givet mange forklaringer, men jeg kunde jo se hvordan det foregik. Far tog ikke mere på landture som i gamle dage. Han var glad ved at hilse på de gamle bekendte fra landet når de kom ind til os på kontoret, og han “passede” selv fabrikkerne, sluttede årskontrakter med dem og besøgte dem og traf aftale med dem om deres forsyninger. Og vi snakkede hyggeligt sammen ved Lausts frokostkurv.

VED sommertid blev der livligt ude i Riisskov. Sommerbeboere flyttede ud i de små huse i stationsgaden. Badelivet kom i gang, og ved forlystelsesetablissementerne i skoven gaves udendørs koncerter. Operasanger Christoffersen forlystede os om aftenen med sit glansnummer "Postillon fra Longjumeau". Gæsterne sad ved småborde omkring koncerttribunen og serveringen af øl og kaffe ekspederedes af vimse opvartere fra den smukke restaurant som hed "Salonen".

Henpå eftersommeren foreslog mor mig at flytte hjemmefra. Jeg opslog min ungarle-paulun i en treværelses "mansard"-lejlighed (kvisten – på godt dansk) i det nybyggede Tagenhus (ved siden af Poulskirken) med henrivende udsigt mod nord ud over hele byen til hav og Mols. Holdt mig selv med "tør" kost (inklusive kaffe om morgenen, øl og brændevin til aftensmaden, whisky til en night-cap og madeira til gæster der trakteredes med konfekt). Frokost som sædvanlig på kontoret. Middag i frk. Jensens pensionat kl. 2½.

I MIN ungarletilværelse – den frie tid – blandedes bekendtskaber i det stærke og det svage køn. Gik jeg hjem, op ad Brunsgade, sammen med min "nextdoor neighbour", Viggo Krøger, bankbogholder, og der imod os kom en ubekendt skønhed, foreslog min hensynsfulde ven: "Vil du eller skal jeg?"

Flensborg, hans kontubernal, altid væk om sommeren

for at få det til at gro på Island, passede på at man ikke satte glas på det polerede bord, uden bakke.

Hvornår kom Niels Pedersen ind i billedet? Vi blev gode venner, og han tog med til Skovhuset om søndagen. Noget chokeret blev jeg da det viste sig at det ikke så meget var *mit* selskab der trak, men Ingers. Det var langt fra mig at ville lokke friere til huse. Hun tog ham, men fortrød det. Om det nu var et udslag af kvindelig mangel på beslutsomhed, eller simpelthen fordi hun nødig vilde hedde fru Pedersen. Mor foreslog mig at tale med den trøstsløse forkastede, hvilket jeg dog smilende afslog. Under venskabs maske havde skælmen sneget sig ind og udøvet sine forføreriske kunster. Nu kunde han ha' det så godt. – (Lad det nu gå, hans energiske frieri overvandt betænkelighederne – og her, så mange år efter, kan jeg vel sige at Inger, som enke efter et halvt hundrede års lykkeligt ægteskab, ikke har fortrudt, at hun gav efter for hans ihærdighed.)

PÅ KONTORET gik det ikke så godt. Erhardi kunde ikke finde sig i at jeg røg en cigaret nu og da. Han tålte ikke lugten af "det papirsskidt". Han syntes heller ikke jeg tog på tingene med tilstrækkelig alvor. Jeg ved ikke om det kom til en "forklaring" mellem far og ham. En dag overtog han en kulforretning der var til fals. En vis hr. Hirschfeld havde prøvet sin lykke som kulhandler og var blevet ked af det.

Vi skiltes som gode venner, og nu var det mig der havde ansvaret for den daglige drift. Jeg var slem til at sove lidt længe om morgenen. Klokken kunde godt blive henad halvni før jeg kom. Far var der, og han sagde til mig uden at bebrejde mig min sene ankomst, at det var jo godt jeg havde ham til at passe forretningen om morgenen.

UD AT hilse på kunderne måtte jeg også prøve. Af sted med første tog om morgenen. Ved fem-tiden – hårdt for en syvsover, men man vænner sig til alt. Cyklen med i bagagerummet. Til en af landstationerne. Bjerringbro den ene dag, måske. Jebjerg en anden dag. På den måde hele distriktet igennem. Skrevet op hvem jeg skal besøge, hvem jeg skal hilse hjemmefra, hvem der har fået kul og hvornår, hvem vi ikke har hørt fra i længere tid o. s. v.

Dumpede ind en dag hos en gårdmand, mejeriformand. Manden og karlfolkene bænket ved grødfadet. Spisning og tygning standser mens jeg fremfører min hilsen. Manden rejser sig og giver mig et valent, venligt håndtryk og fører mig ind i stadsestuen, iskold i den skarpe vinterdag. Cigarkassen frem, lidt skimlede af mug, de ædle flor fina – tørres af med hånden – og ild får man på radekoppen og konversationen indledes. Jeg er ikke så god til det, men det går an, en af fars gode venner. En passende tid hengår, og så kommer konen ind med friskstegte bøffer til mig og manden – og øl. Efter endt besøg fås hurtigt varme i kroppen ved at træde kraftigt i pedalerne.

Sådan at blive trakteret er en stor undtagelse. Oftest inviterer “repræsentanten” kunden på kroen. Det er ikke så let når manden bor langt fra en kro, og far havde desuden ikke været nogen ynder af den facon at gøre forretning på. Det hjælpemiddel foragtede han, det behøvede han ikke.

Tit var det mere virkningsfuldt at tage imod lidt gæstfrihed. Mejeribestyrer Andersen fra Marskendal Mejeri i Ry fortalte mig hvergang han kom ind på kontoret og betalte en regning: “A hår engang frelst dier fars lyv!” Far var stoppet op ved hans mejeri for mange år siden og havde spurgt Andersen, om hans kone ikke havde en mellemmad – han var ved at dø af sult.

Far kritiserede ikke direkte ens rejseudgifter, men lærte en at det ikke var nødvendigt at spise varme kyllinger når man kom ud. Skønt jeg ikke havde fars evne til

at omgås folk havde han dog knyttet så faste forbindelser med kundekredsen at jeg ikke slog ret meget i stykker så længe han sad derhjemme og passede på.

SMÅTING passede han også på, de kontorrutinemæssige småting, som jeg ikke altid havde orden i.

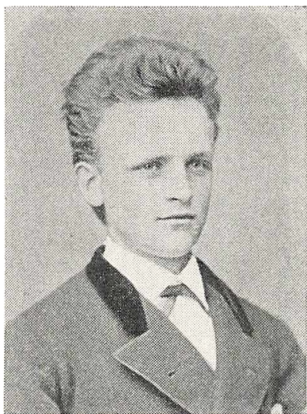
Hvad værre var, jeg havde engang glemt at sørge for at vi fik nok koks hjem; det var en ny vare som endnu kun solgtes i mindre kvanta. Beholdningen var ved at slippe op, og jeg svarede ham en dag lidt gnavent at han hellere skulde se efter at jeg slæbte nok koks hjem end om jeg glemte en ligegyldig bagatel i bogholderiet. Det af-fødte en bemærkning om at det var en kræmmers kunst at få kunden til at købe det man helst vil sælge. Op går kontordøren i det samme, og min gamle hvidhårede lærer, Stegmann, kommer ind og vil gerne købe 10 tønder koks.

Far ind på scenen, spørger om overlæreren ikke havde lyst til at prøve nøddekul. Overlæreren lagde sit Sokrates-ansigt i de alvorligste folder og fremmumlede, halvt skæmtsomt: "Kan De ikke bruge hægter, sagde skrædderen, han kunde ikke sy knaphuller!" Far snurrede rundt og forsvandt i kulissen, og Stegmann fik sine koks.

Det var en meget behagelig forretning far havde bygget op. Ikke så forfærdeligt stor, overkommelig og bekvem. Vi tog en god damperladning hjem hver måned, i den travle efterårstid to ladninger. Når en ladning var vel ankommet og kullene oplosset og udleveret gik vi i gang med at tage imod ordrer til levering fra den næste ladning.

Jeg telefonerede rundt til de udenbys kunder og kradsede ordrer ind. Far besøgte fabrikkerne og skrev op hvad de skulde have. Ladningen var solgt når damperen kom. En nem og dejlig tilværelse, den frie købmands. Blot han har penge nok og ikke drilles for stærkt af konkurrence.

DET VAR ikke store summer de begyndte med – som vi har set – de 25-årige friskbakte borgere. De fik sig dog arbejdet op så de kunde købe den store ejendom og senere sygehusen lige overfor. Uden bankkredit gik det ikke.

Den sorgløse arkitekt

Det var en ængstelig gang – at bede om lån. Far fortalte at han engang i de unge dage gik frem og tilbage uden for banken, bange for at bestemme sig til at gå ind; at hans unge bror arkitekten, frisk hjemkommet fra studierejse og på besøg hos dem, gik forbi, muntert leende, trods flossede bukseben, og klappede far på skulderen; forstod ikke hvorfor bror Niels så så traurig ud. Og at far ønskede at det var ham der kunde gå og

fløjte og gi' fanden i pengesorger.

Far spændte sig lidt voldsomt for senere i livet ved det optimistiske villabyggeri. Det havde nok været fornuftigere at blive boende i lejligheden over kontoret og leje sig ind i et af de små huse i stationsgaden om sommeren.

De optimistiske stunders flothed fortrydes når humøret svinger.

Om det andet punkt – konkurrence – kan man sige med Per Degn: “Tunc tua res agitur”. Det er udlagt: Ingen har fred længere end naboen vil.

To ting stod på spil: At få lov at tjene til føden og at have sine kunder i fred.

Det var ikke store penge man fik ud af sådan en beskeden kulforretning. Bortset fra Boerkrigens konjunkturer var der ingen større svingninger i kulpriserne og skibsfragterne. Jævnt fladt niveau år ud og år ind. Ikke noget at byde køberne, at de burde “dække sig inden prisen stiger”, ingen frygt for tab ved prisfald. Fortjenesten så lille at det var håbløst at sælge billigere end andre for at “komme ind” og udvide sit salg.

Noget må der gøres, hvis man vil opbygge en forretning. Far var den, der først var begyndt at lave uro, omend opdyrkningen af salg til mejerierne foregik uden at genere nogen. Men det lå nu i en fjern fortid. Glemmt. Fredeligt havde de græsset side om side – nogenlunde fredeligt – indtil den unge mand tog fat, sendt over fra København for at tage revanche for Herskind. Trods nogen forståelse og et vist gensidigt hensyn var den unge mand stadig ret pågående. Det blev nødvendigt at tale alvorligt sammen.

TIL ALT held var Broges store købmandsgård et virvar af pakhuse, gårdspladser, porte og udkørsler til flere forskellige gader. Et konferenceværelse indrettedes i en sidefløj,

hvor man mødtes ugenert. Én kom fra Fredensgade, én fra Dynkarken gennem Ridderstræde, én sneg sig ind gennem porten i Mindegade. Søren Wærum gennem en lang korridor indendørs. Han var Broges betroede mand og faktotum. Han indførte, med sirlig skrift, i “bogen” hvad man talte om; den cirkulerede til afskrift. Som alle nærsynede tog han lorgnetterne af når han skrev og stak næsen helt ned i bogen. Hvis man kom med skoser om et eller andet man mente at Broges havde “bedrevet” – måske endog bad om en forklaring – fik Wærum travlt med at skrive. Wærum var lidt af en bussemand og vris-sede fælt, at vi da ikke måtte forstyrre ham når han skrev. Anklageren blev helt bange og trak følehornene til sig.

Nogenlunde tålelige tilstande etableredes ved hjælp af disse møder, omend ikke uden gnidninger.

Ét enedes man om: Fælles front mod den udenbys fjende.

Der var nu den unge Strøyberg i Ålborg. Han havde deroppe gjort lige så meget spektakel som her i Århus vores unge københavner. Fandt på at lave lossebomme og få kullene lige over i pramme, der slæbtes ind i Limfjorden. Værre endnu: Han sendte skibe gennem Thyborøn ind til Struer. Sydsiden af Limfjorden og hele Thy fik kul fra Århus. Det vilde han tage fra os. Randers, med den elendige rendesten af en havn, begyndte sågu også at løfte hovedet. Om det så var Esbjerg, det hundehul – ja alle steder, hvor der var en smule havn, smittedes de og begyndte at spille kulimportører. Ganske utåleligt. Det

var Århus, der var begyndt med kullene og havde været ene om det i så godt som hele Jylland. Der blev endog lavet en landsforening af kulimportører til varetægelse af fælles interesser. Den skulde vi ikke have noget med at gøre, den forening. Kun folk fra småhavnene var medlemmer, hverken vi i Århus eller københavnerne.

Men hvad skulde vi stille op med alle de nyopdukende? Slagsmål og krig på kniven havde de i forvejen i Ålborg. Strøbyerg var ved at kvæle dem alle deroppe – sig selv med. Trusel om priskamp nyttede ikke. Bedre at prøve med det gode. Snakke med ham – med dem allesammen fra småbyerne.

Wærum og far påtog sig at rejse rundt og se at få de urolige opkomlinge til at holde sig i skindet og lade være at træde Århus på tærne. Et herligt par, de to. Far, den yngre, venskabelig og spøgefuld, slag på skulderen – det var vel ikke meningen, man...

Hjalp det ikke, tog den ældre, Søren Wærum, sin sure mine på – at så måtte man jo...

Der blev bragt lidt orden i sagerne. Gjort plads for dem man ikke kunde holde tilbage, tålelige forhold – en vis balance. Man levede i et frit land, enhver, der havde lyst, kunde handle med kul. Det var ingen rigdomskilde; man måtte se sig godt for, hvis man vilde tjene en beskedent løn.

En skønne dag kom man så vidt at man kunde mødes nu og da, alle jyderne, for at snakke sammen om priser og distrikter.

Fredericia blev valgt som mødested. Et centrum i de dage for alle der i Jylland begav sig ud på rejse. Ved kaffen eller, ved middagstid, den berømte kogte torsk, i jernbanestationens restaurant traf man altid bekendte. Det skumle hotel tværs over torvet ved jernbanen, det blev de sammensvornes mødested. Ligesom før, i Århus, måtte den største hemmelighedsfuldhed iagttages – Gud må vide, hvorfor. Hver deltager kom for sig. Om end fra samme by, aldrig i samme kupé, ja helst på forskellig “klasse”, én på første, én på anden. Sneg sig over til hotellet. Et skummelt lokale – min plads ved en steghed radiator. Strøyberg en hovedperson. Altid lidt kontrær. Skulde nødes. Neglebider og tunghør. Foreslog man et eller andet, at prisen f.eks. skulde sættes 10 øre op, bed han negle eller famlede ved høreapparatet, i stykker og svagt hylende. Fik man ham endelig fat, var 5 øre mere passende. Gik dog med, under protest.

MEN som alle forbrydere forhærdes, således også disse. Det gik så vidt at man spiste sammen. Mange hyggelige aftener på det fine hotel i Ålborg. Møde om eftermiddagen ved et langt bord med papir, blyanter og sodavand – og taler. Efter et hvil, møde i festligt lokale med fint dækket bord. Dejlig mad og vin. Kaffe i selskabslokalerne med cigarer og cognac. Wærum aflagde sit sure væsen; afslørede sig som selskabsmand. Steg humøret i aftenens løb diverterede han os med svenske sange. Ét faldt ham svært – at udfolde sig i hjertelig latter. Overmundens forlorne

tænder, lidt løse, faldt ned hvis han åbnede munden for højt. Han måtte nøjes med en munter fnisen.

DEN gamle Hans Broge og far lignede hinanden, den rigtige købmandstype, energisk, overtalings-evnerig, fuld af strålende humør. Det var ikke fri for at de så på hinanden med mistro. Far fortalte mig, at "ham Broge, ham kunde man ikke stole på". Og pudsigt nok, da Niels Pedersen kom ind i familien kunde han berette, at Broge, som han havde tjent hos, havde betroet ham, at "ham Kampmann, han er sgu en rævepels".

Jeg tog til Norge et år, ved vintertid, for at se til mor som opholdt sig, for helbredet, på Voksenkollen. Der traf jeg Inger Broge, barnebarn af den gamle. Næste sommer, da hun var gæst hos bedstefaderen i Brabrand, blev jeg bedt derud til middag. Den gamle skulde have et slag kort efter bordet, ude på den lukkede veranda. Mens jeg sad og så på de spillende kom Inger derud, og da jeg gik efter en stol til hende sagde den gamle leende at det behøvede jeg ikke. "Sæt du dig bare på skødet af ham," sagde han til hende, "det vil du jo helst".

Sådan gik det også engang i Skovhuset, da den unge Hans Carl Broge sagde farvel efter en visit.

"Ja, Broge," sagde far, "nu kan De selv vælge. De kan få hvem af mine døtre, De peger på!"

Sådan var de, de lignede hinanden, Niels Kampmann og Hans Broge.

HJEMME i forretningen fik jeg lov til at stå på egne ben, og det var jeg ikke dygtig nok til. Hele min uddannelse bestod i mine læreår hos Viggo Rahr, med aften-handels-skole, hvor vi fik lidt bogholderi-teori. I Skotland lærte jeg lidt om de skotske kul – mere, måske nok, end jeg selv var klar over – og et godt kendskab til det engelske sprog. Praktisk kendskab til at føre regnskab for skibsfart. Godt for os, om far havde vejledet mig fra dag til dag inden han overlod det hele til mig. Jeg passede dog tingene med den største interesse, videreførte traditionerne og indførte forbedringer fra tid til anden. Elektriske småkraner og sortereværker på lagerpladsen, trods formand Jensens protester. Lod mig også smitte af onkel Christians anskaffelse af en gammel udslidt damper, som under det klingende navn “Cyrus” (navnet på den nådige perserkonge som tilgav overvundne, ja jo endog sendte jøderne hjem fra Babylon) slæbte hans kul hjem fra Skotland. I forståelse, ja vel endog i kompagniskab med den unge københavner, drog jeg til Cardiff under sagkyndig ledsagelse, ingeniør Holger Tuxen, købte en gammel bulet kulslæber, kaldte den “Scot”, en noget ureglementeret form for “Scotsman”, og fik den ind i driften. Den slæbte sig møjsommeligt gen-

nem et fortvivlet dødvande i fragtmarkedet, kostede mange penge i reparationer, men fik sig dog nedskrevet så den til sidst blev en helt god forretning.

ONKEL Christian telefonerede en dag fra København til far, at Herskind kunde fås ud af kompagniskabet for 150.000 kr. Foreslog de skulde dele det – og blive af med ham. Fristende at få en ende på det. Men, men, men, – vi talte om det. Os i Århus generede han ikke – tværtimod bragte han hvert år mere end han tog. Betale for at slippe for en fordel! Vi foreslog at vi til gengæld vilde have et rent kompagniskab i fem år. Måtte gå ind på at skibene Cyrus og Scot holdtes udenfor, skulde sejle for samme fragt, aftalt hvert år i forvejen. De fik nok mere ud af Cyrus i København end vi af Scot i Århus. Det blev vi enige om, og så sagdes farvel til Herskind.

FAR HAVDE vænnet sig til at jeg ikke blev præst, kun kræmmer, men Hack var hans fortrøstning. Fin studentereksamen, jurist. Et chok, brevet fra manuduktøren, at Hacks plads var besat, han forsømte. Far rejste over og tog ham med hjem. Græd, da han så ham. Han havde foretrukket gode middage og teater og koncerter. Nu fik han en pult på kontoret.

Henrik var udlært hos Viggo Rahr og sendt til Skotland; også dér fulgte han mit fodspor. Ingen skuffelser med Henrik; hele tiden udset til handelsmand. Sød og venlig af temperament, vel lidt, den rette type.

Foruden os drenge – som jo nu var beskæftigede – var der de 3 små piger. Et problem hvordan de skulde tages. Da de voksede til anskaffede far en bog af I. P. Müller, den berømte morgengymnastik-profet, kaldet “Kønsmoral og Livslykke”. Der måtte man vel finde vejledning. En skuffelse; der stod ikke noget om småpiger.

I DET år 1905 var det 25 år siden bryllupsfesten på Fuglsig blev fejret. Op og ned var det gået. Fars vekslende perioder – de til tider alt for opstemte, de frygtelige depressioner – begge vanskelige for mors naturlige, ligevægtige humør. De mange børnefødsler med lange sygdomsperioder og sengelejer. Helbredet var svækket. En rejse til Schweiz i anledning af sølvbrylluppet blev en for hård prøve. Hun kom syg hjem, og det varede længe før hun kom sig.

Hack var sendt til Hannover for at lære tysk. Far rejste ned for at se til ham, som en adspredelse under mors sygdom.

Efter nogle år på mine “tagkamre” på Poulsgade blev lejligheden oven over kontoret ledig. Dér flyttede jeg ned. “Elsket og savnet” i Poulsgade-kvarteret.

Der kom til min far et brev fra en fortørnet fader, at han ikke kunde have sine døtre i fred. Far gav mig brevet, ret misundelig, tror jeg.

Jeg indrettede mig så godt jeg kunde i den store lejlighed. Far overtog den store dagligstue som privatkontor. Min “salon” var i det næste værelse, med sovekammer og påklædningsværelse en suite. Badeværelset lå mod gården,

så kom køkkenet; og spisestuen lå ved siden af min dagligstue.

Da Henrik kom hjem fra Skotland fik han loftsværelserne.

Husbestyrerinde engageredes, dygtig til madlavning. Far spiste frokost hos os, og da Niels Pedersen kom til byen igen efter et ophold i Horsens kom han på kost.

Hyggelig og fornøjelig mandfolketilværelse.

Vor dygtige, rødhårede donna befandt sig også godt. Hendes kammer, lige ovenover mit soveværelse, vibrede til tider noget voldsomt ved nattetide, sat i sving af hendes atletiske kavaler, ligbærer ved kommunehospital, som hun opmuntrede med Carlsberg portere. (Vi fandt det naturligt at finde en ugentlig post af et dusin af denne gode vare debiteret i købmandsbogen).

UOVERENSSTEMMELSER opstod ved frokostbordet. Henrik påstod, at vor rødhårede skulde have en lille. Vi andre mente nej.

Under hans påfølgende lungebetændelse holdt sygeplejersken med os modstandere af Henriks teori. Følte pigen på maven og sagde god for hende. Henrik holdt på sit.

Da han igen indtog sin plads ved frokostbordet, bad han far se på pigen. De følgende dage kastede far et stjålet blik på hende, når hun kom ind med retterne. Han erklærede til slut, at Henrik havde ret. Pigen havde øget sin forklædestrik. Det overlodes Niels Pedersen at sige hende op. Hverken Henrik eller jeg holdt af det.

Hans bryllup stod for døren, og lumskeligt benyttede han lejligheden til at fæste hende, når hun havde fået det "lille barn", som det så fint hedder. Det blev der dog ikke noget af. Han var selv rødhåret, og da han gav sin tilkommende den glædelige meddelelse at han havde fæstet den dygtige Kirstine til at komme når de var blevet gift, indvendte Inger at hun ikke vilde have hende. Blev barnet rødhåret vilde folk tro at han var far til det.

Henrik, den sagkyndige, som havde fået ret, var det nok som fik os til at diskutere antikonceptionelle midler, den fornuftige regulator af overdreven og uønsket formering.

Far betroede sine to voksne sønner, Henrik og mig, at han havde aldrig vovet at byde Abelone "den slags".

Senere har jeg fra mine søstre hørt at mor over for sine voksne døtre udtalte misbilligelse af menneskers forsøg på børnebegrænsning. Man fik de børn Gud vilde give én.

Tænk om far havde "vovet" det. But, den yngste kom til verden 1893. Men i 1898 blev min 45-årige mor frugt-sommelig, havde en frygtelig fødsel af et dødt, fuldt udviklet barn, og havde endda i de mellemliggende år flere ufuldførte svangerskaber. Hvad kunde hun ikke have været skånet for?

MENS Niels Pedersen var leder af en forretning i Horsens inden han slog sig ned i Århus og kom på kost i Spanien 1, fik far ham til at tage sig af Hack, som var kommet hjem fra Hannover og også havde været en tur i Skotland.

Nogle år senere skaffede Niels Pedersen ham plads i U. S. A., og Hack efterlod en sørgende pige i Horsens, som en skønne dag fik ring og gaver tilbage, derovrefra.

Far og mor, september 1909, på cykelstien, Riisskov

FAR fejrede sin ældste datter Ingers bryllup med Niels Pedersen den samme dag den store århusianske landsudstilling blev åbnet. Sydpå gik bryllupsrejsen. Henpå efteråret tog far mig under fire øjne og betroede mig at det var galt fat med humøret. Han kom under lægetilsyn.

Om vinteren tog mor og de to yngste døtre til Norge, og far gik alene, med en sygeplejerske, i Skovhuset. Fik nervemedicin og sovemidler. Intet hjælp. Han håbede han kunde falde til ro hvis han blev indlagt på sindssygeanstalten derude i Riisskov. Det blev prøvet – men efter få dage tilkaldte han mig, og jeg fik ham ud igen. Jeg op-søgte professor Knud Pontoppidan som foreslog Brün-niches klinik i Hornbæk. Jeg fulgte ham derover, og skønt der var en vindmotor hvis støj han ikke kunde lide havde vi følelsen at det efterhånden gik fremad med ham og at vi snart vilde se ham frisk og rask igen.

Mor og de små piger kom hjem til Skovhuset da far var taget til Hornbæk. Ditte fik blindtarmsbetændelse, og efter operationen inviterede jeg hende på en tur til Løn-strup. Hun installeredes hos Linnemanns på badhotellet. Jeg lejede et værelse, medbragte min egen seng – kendt med de elendige lønstrupske senge – og havde min hest med; dejligt at ride på stranden.

Stiftede bekendtskab med min tilkommende som kendte mig fra fotografier min mor havde vist hende i Norge hvor de havde truffet hinanden, vinteren forud. Hun var gæst i Lønstrup hos sin onkel, Kaj Stallknecht. Den lille Ditte overlodes til sin egen omgangskreds, men foreholdt mig en dag at jeg ikke kunde vise den unge dame al den opmærksomhed, det kunde let misforstås. Da var det dog allerede afgjort.

De følgende måneder gik med korte besøg i Fredens-borg, og korrespondance om møbler og andet udstyr.

I al stilhed, på grund af vor ængstelse over fars svære sygdom, drog vi hjem til Århus efter vielse i Vartov en morgenstund – og en frokost for os to i Paladshotellets restaurant, ordnet af min forlover, onkel Christian; fulgt til toget af de få deltagere i den højtidelige akt i kirken.

Sørgeligt vækket efter bryllupsnatten med budskabet at min far havde taget sig af dage.

Til min sidste time spørgende mig selv om jeg lod ham føle sig forladt og svigtet og at ingen mere havde brug for ham, i hans mismod, ligesom han følte sig ene og forladt da han som barn blev sendt hjemmefra.

Ulægeligt sår.

Et liv -

Livets mening, spørger man.

“Livet”, svarer de kloge.

Nej, fortsættelsen, forplantningen.

Slægt skal følge slægters gang.

Insekterne dør, så snart de har lagt æg og sørget for næring til afkommet, der senere udklækkes.

Mennesket har opfyldt sin mission når afkommet er sat i vej.

Far forlod ængstelig livet da dét var besørget; uden at give sig tid til at opleve sine prægtige børnebørn.

Hans efterkommere er ham taknemlige for livet, og fordi han valgte den ligevægtige og glade Abelone til livsledsager, udglatter af hans urolige nerver, som hun fritog os for at tage i arv.

Abalone

Papir til omslag og kassette udført af Gudrun Henningsen.
Skrift: Monotype Garamond. Papir: Matglittet trykpapir.
Clicheer fra Bernhard Middelboe's Reproduktionsanstalt.
Trykt i Det Berlingske Bogtrykkeri.